

ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

УДК (UDC) 94-054.72(=161.2)(497.2)“1920/1921”
<https://doi.org/10.21272/starovyna.2022.60.1>

ВЛАСЕНКО В. М.

**ДО ЕПІСТОЛЯРІЮ КОСТЯ МАЦІЄВИЧА
Й АНДРІЯ НІКОВСЬКОГО у 1920-1921 рр.**

У опублікованих документах (листи, телеграми), що зберігаються у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України, йдеться про діяльність Міністерства закордонних справ УНР та Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Румунії в особі їх керівників - Андрія Ніковського та Костянтина Мацієвича. Документи охоплюють період з 7 квітня 1920 р. до 21 листопада 1921 р. та стосуються широкого кола проблем зовнішньої політики напередодні та в перші роки еміграції Уряду УНР.

Ключові слова: Болгарія, Кость Мацієвич, Надзвичайна дипломатична місія УНР, Андрій Ніковський, Румунія, Українська Народна Республіка.

Важливим історичним джерелом з історії української дипломатії періоду Революції 1917-1921 рр. та перших років перебування Уряду УНР в еміграції є листування міністра закордонних справ з керівниками держави, послами і головами надзвичайних дипломатичних місій в різних країнах Європи. Воно відображає не тільки індивідуально-психологічні особливості учасників листування (адресант й адресат), їх погляди на ті чи інші події тогочасної дипломатії, але і відтворює конкретне середовище, в якому розгортаються зовнішньополітична діяльність і дипломатичні відносини.

Цікавою і недостатньо дослідженою є епістолярна спадщина міністра закордонних справ УНР Андрія Ніковського (1885-1942) напередодні та після виходу Уряду УНР на еміграцію. Але якщо його листування з такими провідними діячами українського національно-визвольного руху початку ХХ ст. й Української революції 1917-1921 рр. як Симон Петлюра [1] й Євген Чикаленко [2] вже було опубліковано, то листування з головою українського дипломатичного представництва в Румунії професором Костянтином (Кость) Мацієвичем (1873-1942), крім одного листа голови Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Румунії до міністра закордонних справ УНР від 28 березня 1921 р. щодо українсько-болгарських відносин [3], ще не введено до наукового обігу та відповідно не знайшло висвітлення у науковій літературі. Зауважимо, що в опублікованому листуванні К. Мацієвича з С. Петлюрою неодноразово згадувався А. Ніковський [4-6].

Біографії К. Мацієвича й А. Ніковського мають багато чого спільного. Обидва брали активну участь в українському студентському та національно-визвольному русі початку ХХ ст., друкувалися в українській пресі, були редакторами низки відомих громадсько-політичних і фахових видань, належали до Української радикально-демократичної партії (згодом Українська партія соціалістів-федералістів), очолювали зовнішньополітичне відомство

Власенко Валерій Миколайович - кандидат історичних наук, доцент, Сумський державний університет (Україна). ScopusAuthor ID: 563-3026-3000, ResearcherID: P-3350-2017, ORCID: 0000-0003-2220-2239.

УНР періоду Директорії, виявили себе на науковій ниві (літературознавство, громадська агрономія), опинилися в еміграції, сприяли підготовці Другого Зимового походу Армії УНР. Але якщо К. Мацієвич залишився в еміграції, був одним з лідерів української політичної еміграції в Румунії та Чехословаччині, Української радикально-демократичної партії, професором Української господарської академії в Подебрадах, головою низки громадських і фахових організацій, то А. Ніковський 1924 р. повернувся в Україну, працював в інституціях ВУАН, був репресований у справі Спілки визволення України. Обидва померли у 1942 р. Перший в Празі (похований у Подебрадах), другий в Ленінграді. У науковій літературі знайшли висвітлення різноманітні аспекти дипломатичної діяльності як А. Ніковського [7-10], так і К. Мацієвича [11-15].

Пропоновані нижче документи зберігаються у фонді 3696 «Міністерство закордонних справ Української Народної Республіки, м. Київ, м. Кам'янець-Подільський, м. Вінниця, м. Тарнів (Польща), 1918-1924 рр.» Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО). Вони охоплюють період від 7 квітня 1920 р. до 21 листопада 1921 р. та широкий спектр проблем. Це - 18 листів і 3 телеграми. Адресантом 13 листів і 2 телеграм є К. Мацієвич, 5 листів та 1 телеграми - А. Ніковський. Вони стосуються цілої низки питань зовнішньої політики УНР.

1. Грошове забезпечення діяльності Уряду УНР, української делегації на Паризьку мирну конференцію, Посольства УНР в Туреччині, Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Румунії, Військової місії УНР в Румунії. Ця проблема обговорювалася у зв'язку з тим, що заходами НДМ було продано або повернуто борги за користування частиною транспортних засобів, цистернами, нафтою тощо, які належали Російсько-Дунайському пароплавству, а також отримання коштів від продажу боргових зобов'язань українських кооперативів (документи 1, 3, 9, 10, 11, 12, 15, 17, 18, 19, 20).

2. Повернення в Україну військовополонених та інвалідів з часів Першої світової війни, цивільних біженців (документи 1, 7, 15, 19).

3. Здійснення консульських функцій (надання віз, супровід дипломатичних агентів тощо) (документи 2, 3, 13).

4. Переговори щодо спільних дій Армії УНР та білої армії («Русская армия») П. Врангеля проти більшовиків (документи 4, 15).

5. Покладання на К. Мацієвича обов'язків керуючого Посольством УНР в Болгарії, яке перебувало на межі закриття. Його візит до Болгарії, зустрічі з прем'єр-міністром А. Стамболійським, керуючим Міністерством закордонних справ С. Радевим, головою Народних зборів А. Ботевим, упорядкування діяльності українського дипломатичного представництва в цій країні. Розвиток українсько-болгарських відносин, інформування міністра закордонних справ УНР про політичну й економічну ситуацію в Болгарії (документи 5, 6, 15, 16, 21).

6. Про відрядження К. Мацієвича до Лондона з перспективою очолити НДМ УНР у Великій Британії, яке не відбулося (документ 11).

7. Питання прийняття УНР до Ліги Націй, обговорення українського питання в Лізі Націй (документ 7).

8. Налагодження українсько-румунських відносин та аналіз політичної й економічної ситуації в Румунії. Розвиток українсько-польських відносин.

Польсько-румунська згода. Постачання Україні зброї (документи 8, 9, 13, 15, 19).

9. Питання культурної дипломатії. Забезпечення гастролей Української республіканської капели на чолі з О. Кошицем. Культурно-освітня діяльність НДМ УНР в Румунії (документи 9, 15).

10. Організаційне та фінансове забезпечення Бессарабської групи Другого Зимового походу Армії УНР (документ 19).

11. Припинення діяльності НДМ УНР в Румунії та передача її функцій в майбутньому Громадсько-допомоговому комітету української еміграції (документ 19).

Про широту описаних у листах проблем свідчить і те, що в них згадано 67 прізвищ і криптонімів, зокрема українських громадсько-політичних і військових діячів - 43, антибільшовицьких російських громадсько-політичних і військових діячів - 6, більшовицьких - 3, болгарських - 4, західноєвропейських - 3, румунських - 7, польських - 1.

Археографічне опрацювання документів проведено відповідно до загальноприйнятих правил: авторські скорочення, пропущені слова, применники чи сполучники, що їх відновлено упорядником, взято у квадратні дужки. При передачі текстів документів збережено лексичні та орфографічні особливості оригіналів, написання великої та малої літери. До листів подані коментарі щодо осіб, назв і подій, про які йдеться у них. У публікації листи розташовані в хронологічному порядку.

№1

ЛИСТ К. МАЦІЄВИЧА ДО А. НІКОВСЬКОГО

7 квітня 1920 р., м. Бухарест

До міністра закордонних справ.

Згідно наказу п. ПРЕЗИДЕНТА ч.153, Українська Місія в Бухарешті обов'язується надіслати в розпорядження Міністерства Закордонних Справ ОДИН МІЛІОН лей румунських, або відповідну кількість іншої закордонної валюти.

Але при всім своїм гарячим бажанню виконати цей наказ і допомогти Міністерству в його скрутнім становищі Місія не годна його виконати ось з яких причин.

На 1-е квітня в касі Місії знаходиться лише 7.000 американських доларів і 1290 англійських фунтів, що в переводі на румунську валюту по курсу сьогоднішнього дня складе (7000 x 58 і 1290 x 250) 731.000 леїв. Решта валюти (українська, думська) складається з дріб'язків, про які ми готовимо подібний відчит і надішлемо черговою поштою.

Таким робом, фактично ми такої виплати зробити не можемо.

Тих коштів, які у нас залишаються, нам вистарчить ледве-ледве на три місяці.

Далі, ми ще позбавилися реальності сподіванок на можливість формувань, які викличуть велике фінансове напруження з нашого боку. Передбачаючи великі видатки в цьому напрямку, ми ще 5-го Березоля, себто

місяць тому назад, з відома і доручення п. ПРЕЗИДЕНТА, звернулись до п. Міністра Фінансів з відповідним проханням видати нам відповідні кошти, але ніякої відповіді од нього не одержали. Та й надій великих на позитивну відповідь не покладаємо. Лише одна більш-менш певна реальна надія, це зобов'язання Оцукса¹ в короткий термін повернути нам 5.000 доларів, які він взяв взайми в Місії для викупу санітарного майна, яке знаходиться на пароплаві «Росія».

От, сподіваючись, що це останнє буде реальне, ми і посилаємо через п. Адмірала Остроградського в особисте розпорядження п. ПРЕЗИДЕНТА одну тисячу американських доларів.

Поруч з цім, звертаємо Вашу увагу, що течія полонених і інвалідів, а з ними і всяких інших біженців - українських підданців, які проходять через Букарешт і Румунію, само собою, все збільшується. От, завтра, наприклад, ми відправляємо 87 чоловік інвалідів і сімей просто до Могиліву² до большевиків, бо їх ніде дівати. Все це вимагає коштів і коштів і щораз більших.

Два тижні тому назад відправили Тишкевичу³ в Паріж через банк Мармораш Бланк (Парижську філію) дві тисячі доларів і п'ять тисяч доларів позичкою Оцуксу, а з них дві тисячі доларів Царгородському Посольству.

З другого ж боку, ми розуміємо тяжке грошове становище Варшавської Місії і Міністерства Закордонних Справ, а тому пропонуємо, аби Міністерство негайно дістало від Варшавського Уряду дозвіл на провіз з Букарешту до Варшави російських цінностей на певну суму по одному з чотирьох нижче зазначених депозитів, які лежать на схованці в Румунському Державному Банку в Букарешті, а власне:

№ 78452 на 2.628.600 російських карбованців, з котрих 4.505 аркушів займу Свободи на номінальну суму 2.297.100 карб. і 1.854 аркуші військового займу 1916 року на суму 331.500 карб.

№ 78453 на 2.228.475 російських карб. ріжних російських займів і рент.

№ 78456* на 2.829.100 російських карб. займа Свободи і 5S% військової російськ[ої] позички.

№ 78454 на 592.602,50 ріжнотипних російських цінних паперів, переважно рента 4% і 5%, облігації дворянських займів (в невеликій кількості) і інші папери.

Щодо постанови Директорії про асигнування в загальний фонд 30.000.000 гривень з числа тих, які знаходилися на літаку Р.70 і нині здепоновані в Державній румунській Скарбниці, то 6-го Квітня ми подали відповідне прохання до Румунського міністерства фінансів⁴. Але, на наш погляд, це виходить не гаразд. Куди ближче було б підвезти Вам гроші з Бреслау⁵, з Праги, або навіть з Берліну, ніж заставляти вже підвезені майже до самого кордону України гроші і передзначені на такі важні цілі знову

¹ ОЦУКС - Об'єднання центральних українських кооперативних спілок.

² Йдеться про Могилів-Подільський.

³ *Тишкевич Михайло* (1857-1930) - дипломат, публіцист. 1919 р. - голова НДМ УНР у Ватикані, 1919-1920 рр. - голова делегації УНР на Паризьку мирну конференцію та НДМ УНР у Франції.

⁴ Йдеться про українські гроші, що були надруковані у Німеччині та транспортувалися бомбардувальником Р-70 до Кам'янця-Подільського, але під час аварійної посадки літака на території Румунії були вилучені місцевою поліцією і передані на зберігання до банку.

⁵ Бреслау - тогочасна назва польського міста Вроцлав.

везти на північ. Але це Ваша справа і тому ми коримося і вживаємо заходів для переведення в життя наказу п. ПРЕЗИДЕНТА.

Військовий фонд нашої місії на 1-е квітня не досягає 200.000 л. (точно - 131.508 леїв 75 бані і 60.000 леїв авансом під відчит у Шефа військової секції).

При цьому листі надсилаємо для відома копію - витяг нашого прохання до п. Міністра Фінансів про надсилку коштів для формувань.

*З визначених рецінісів №78.456 і 78.454 вже мають призначення: з приводу першого зроблені заходи для закладу в Марамош Банкові, другий персилається Тишкевичу.

*Голова Місії К. Мацієвич
Радник Попівський.*

ЦДАВО, ф. 3696, оп. 2, спр. 205, арк. 24-26. Машинописний оригінал.

№2

ТЕЛЕГРАМА А. НІКОВСЬКОГО К. МАЦІЄВИЧУ

5 липня 1920 р., м. Камянець-Подільський

Букарешт
Українська Дипломатична Місія
Проф. Мацієвичу.

Прохаю виробити негайно дозвіл на приїзд [до] Букарешт[у] дипломатичному кур'єрові Павлу Зайцеву⁶.

Міністр Закордонних Справ А. Ніковський

5/VII-920 №1382.

ЦДАВО, ф. 3696, оп. 2, спр. 25, арк. 12. Рукописний оригінал.

№3

ЛИСТ К. МАЦІЄВИЧА ДО А. НІКОВСЬКОГО

31 липня 1920 р., м. Бухарест

До пана міністра закордонних справ.

Маю за честь прохати Вас, Пане Міністре, вжити відповідних заходів, аби для Дипломатичної Місії в Румунії було надіслано кошти, бо грошове становище є критичне в недалекому часі Місія залишиться без засобів до існування.

⁶ *Зайцев Павло* (1886-1965) - літературознавець, шевченкознавець, громадський діяч. 1920 р. - секретар НДМ УНР в Польщі, 1921 р. - член Ради УНР у Тарнові, в. о. міністра преси і пропаганди.

При цьому маю за честь подати до відома Вашого як становище каси, так і взагалі грошову ситуацію Місії від часу її переїзду через кордон Румунії.

При приїзді з України Місія одержала штатне утримання на чотири місяці, а саме по 1 жовтня 1919 року. Але, беручи на увагу низький курс українських карбованців і думських рублів під час приїзду Місії до Букарешту (28-31 бані за рубль), Місія мала витратити щомісячно із штатного утримання тричі більше, як зазначено в штатах, бо після штатів урядовці, наприклад, дістали би лише коло 800-860 лей місячно, на що існувати не могли би, бо пожиточний мінімум в серпні-жовтні 1919 року в Букарешті був 2500-2000 лей. Щодо платні урядовцям, то Місія вийшла з цього становища на деякий час завдяки коронам, які вона дістала при отриманні штатних коштів по курсу 2 корони за 1 карбованець. А на біржі Букарештській 2 корони коштували майже втричі більше як 1 руб. думський. На далі виплачувалось урядовцям, як і виплачується до цього часу, по курсу 1 карб. - 1 лей, то керуючись лише принципом економії й обережного витрачування державних коштів, бо в той же час Військова Місія виплачувала своїм чинам по курсу 1 карб. - 1,62 лея, себто на 62% більше, як Дипломатична Місія.

Що ж до решти штатних коштів, то їх вистарчило на самий короткий час і тому Місія хутко почала використовувати особистий фонд, який складався із 2.638.728 грив. 80 шагів.

В жовтні місяці було одержано від Фінансового Радника п. Хомяка 25.000 долярів, які потім були зараховані, згідно повідомлення п. міністра фінансів, в особистий фонд і на які власне існувала Місія. 25.000 долярів під час їх одержання коштували по біржевому курсу 525.000 лей, але згодом, промінюючи доляри на леї лише в межах необхідності, Місія одержала значну ріжницю через підвищення курсу доляра.

Далі Місією було одержано від Фінансового Агента п. Супруна⁷ 3800 англійських фунтів і 18.000 лей, призначенням були витрати на військові закупки і репатріацію полонених. Короткий звіт на витрату цих коштів додається при цьому (Дод[аток] 1).

Крім цих коштів Місія одержала ще за проданий цукор 397.790 леїв і 10 бань, але значна частина цих коштів була витрачена Місією на справи організації торговельних зносин з Румунією і інші видатки, короткий звіт на які додається (Дод[аток] 2).

З лютого місяця 1920 року Місія платить утримання також і Військової секції, яка оформована при Місії замість бувшої окремо Військової Місії, і видатки за рахунок цієї секції мусять бути поверненими Військовим Міністерством. Долучаючи до цього звіт на ці витрати, маю за честь прохати Вас, Пане Міністре, вжити заходів, аби Військове Міністерство надіслало до Місії негайно кошти, згідно рахунку (Дод[аток] 3).

Крім всіх цих видатків, які є власне видатками звичайними, Місія мала весь час великі видатки надзвичайного характеру, а саме:

1) Через Румунію весь час переїздило і переїздить багато урядових осіб і кур'єрів, які часто залишаються зовсім без грошів і Букарештська Місія мусить їм допомагати.

2) Були і бувають випадки, коли Українські Місії і Посольства за

---

⁷ Супрун Григорій - фінансовий агент УНР в Берліні, Лондоні та Парижі.

кордоном застаються абсолютно без всяких засобів до існування й надсилають прохання про грошову допомогу, і в цих випадках Букарештська місія надсилала кошти, як наприклад до Парижу 2000 долярів, до Царгороду 2000 долярів, за декілька днів тому назад знову надіслано до Парижської Місії 1000 долярів і т.и. Навіть було надіслано в особисте распорядження п. ГОЛОВИ ДИРЕКТОРІЇ 1000 долярів.

3) В листопаді місяці упав на території Румунії Державний літак, яким перевозились із Німеччини гривні (303.000.000). З огляду на те, що на літакові були річі приватного характеру, він був заарештований як контрабандний, і лише після великих клопіт Місія дістала змогу забрати ці гроші і здепонувати їх в Румунській ошадній касі. Але охорона цих грошей принесла з собою великі видатки для Місії. Крім того, Місія одержувала лише директиви щодо транспортування цих грошей на Україну, коштів же на видатки по транспорту не було дано. Долучаючи особливий на це рахунок, прошу вжити заходів аби Міністерство Фінансів повернуло Місії ці витрати, згідно рахунку (Дод[аток] 4).

Результатом всіх цих грошових операцій Місія має касу на 27 Липня в такому стані:

Гривень	256.003, 27
Романовських рублів	600, 00
Думських рублів	236.500, 00
Корон австрійських	16.087, 00
Долярів	5.490, 00
Англійських фунтів	1.256, 00
Румунських леїв	14.276, 93

На підставі всього вище зазначеного фінансового положення Місії щодо витрат на утримання Місії уявляється в такому стані (див. Дод[аток] 5).

Виплачено за весь час існування
Місії - штатних видатків...

*Голова Місії К. Мацієвич
Секретар А. Кравець*

ЦДАВО, ф. 3696, оп. 2, спр. 259, арк. 17-18. Машинописний оригінал.

№4

ЛИСТ К. МАЦІЄВИЧА А. НІКОВСЬКОМУ

15 листопада 1920 р.

Дорогий Андріє Василевичу!

Через два дні я виїзжаю до Кам'янця, де сподіваюсь і Вас бачити, і тому не пишу Вам багато. Як що Вам до Кам'янця чому-небудь незручно приїждати, то може Ви призначите мені місце для нашої зустрічі, побачення і довгої розмови.

Тепер же, торкнувшись тільки самих негайних питань. Я не від того, аби на якийсь час поїхати до Англії, якщо справа цього вимагає, але не сподіваюсь, щоб я міг що-небудь більше зробити, як те, що там вже робиться.

Говорю це одверто для того, аби з моєю поїздкою не зв'язувалося якихось надзагальних подій.

З Врангелем⁸ після того, як я поставив гостро питання про політичні гарантії, справа трохи замерзла. Тим часом я одержав від самого Врангеля прохання прибути до Криму, на що відповів, що можу це зробити тільки з дозволу свого уряду, а поки що лічу можливим вести переговори в Букарешті. Наші вимоги передані до Парижу і Криму⁹ одночасово.

А. Левіцький¹⁰ надіслав мені телеграму з пропозицією вступити до кабінету на міністра хліборобства. Як мені бути? Я надіслав відповідь ухиляючу, відкладаючи справу до [нрзб] розмов, і зовсім їду.

П. Степаненко¹¹ дуже охочиться бути нашим представником в Кішіневі. Я нічого не маю проти цього, але хотів би раніш перебалакати з Вами з приводу цієї комбінації.

Тут справи ідуть зараз не зле, але Ви знаєте, що наші приятелі тут [нрзб] і хтіли б мати хоч яку-небудь [нрзб] в своїй допомозі від кого-небудь більшого. Привезу Вам великий доклад з моїми думками з приводу нашої ситуації.

Одно скажу, що коли Врангеля [нрзб], то нам від цього особливої шкоди не буде, коли ми тут як-небудь протримаємося до того моменту, коли в Росії почнеться повна анархія і хаос. Тоді інтервенція буде неодмінна і певне, що у нас [нрзб] на нашу користь. До цього і повинні звертатися всі наші зусилля. Триматися і бути на поверху анархії як якась державна ідея і [нрзб] ... і можливість.

Всього кращого. Міцно Вас обіймаю і дуже прошу потурбуватися о победенне...

Ваш К. Мацієвич.

ЦДАВО, ф. 3696, оп. 2, спр. 31, арк. 93а-93зв. Рукописний оригінал. Бланк.

№5

ТЕЛЕГРАМА К. МАЦІЄВИЧА А. НІКОВСЬКОМУ¹²

18 листопада 1920 р., м. Букарешт.

Польща, Тарнів, Готель «Брістоль»
Міністру Ніковському

Їду в середу 20 листопада до Кам'янця. Хотів абсолютно Вас побачити. В принципі представництво в Софії можливе, але необхідно нам напередодні зговоритися.

Мацієвич.

⁸ *Врангель Петро* (1878-1928) - військовий діяч, генерал, барон. З квітня 1920 р. - головнокомандуючий Збройними Силами Півдня Росії.

⁹ Йдеться про уряд П. Врангеля в Криму.

¹⁰ *Лівицький Андрій* (1879-1954) - державний і громадсько-політичний діяч, юрист. З серпня 1919 - міністр закордонних справ УНР в уряді І. Мазепи, згодом - одночасно й голова НДМі УНР у Польщі. З кінця 1920 р. - голова уряду УНР в екзилі, заступник голови Директорії.

¹¹ *Степаненко Аркадій* (1889-1938) - громадський діяч, український есер. Член Української Центральної Ради. Міністр землеробства УНР. У 1921 р. очолював селянський рух у Полтавській і Харківській губерніях.

¹² Телеграма надрукована французькою мовою.

ЦДАВО, ф. 3696, оп. 2, спр. 25, арк. 298. Машинописний оригінал.
Телеграма.

№6

ЛИСТ А. НІКОВСЬКОГО ТА ДИРЕКТОРА ДЕПАРТАМЕНТУ МЗС
УНР М. ШКІЛЬНИКА ДО К. МАЦІЄВИЧА

25 листопада 1920 р., м. Тарнів.

Вельмишановний Константине Адріановичу,

В зв'язку з тяжким фінансовим становищем УНР Міністерство Закордонних Справ було змушене приступити до ліквідації деяких дипломатичних представництв за кордоном, в тому числі і Посольства У.Н.Р. в Болгарії.

Факт скасування зазначеного Посольства може пошкодити державному престижу та інтересам У.Н.Р. в Болгарії, а крім цього поставити в трудне становище також і громадян УНР в Болгарії, які в офіційному софійському представництві УНР мали заступника своїх прав та інтересів.

Ви, Вельмишановний пане Професоре, керуючись в даному випадку повним розумінням ваги всього вище сказаного, були ласкаві згодитись перебрати догляд над справами Посольства У.Н.Р. в Софії, за що Міністерство висловлює Вам признання і щиру подяку.

Міністерство пересилає Вам при цьому вірительну грамоту про Ваше призначення в Софії і прохає Вас передати її по адресу в спосіб, який Ви будете вважати найбільш відповідним.

Що торкається дальшого унормування внутрішніх справ самого Посольства, Міністерство вважає необхідним залишити в Софії одного відповідного урядовця для полагоджування біжучих (консульських та ин.) справ Посольства і через те прохає Вас, Вельмишановний Пане, командирувати для цього одного із урядовців дорученої Вам Дипломатичної Місії в Букарешті або, коли це неможливо по умови праці чи и., залишити в Софії для праці одного із б[увших] урядовців Посольства, відповідно Вашому вибору.

Приміть, Вельмишановний Пане Професоре, вислови глибокого до Вас поважання.

*Міністр закордонних справ /підпис/ Ніковський.
за Директора Департаменту Чужоземних Зносин /підпис/
Шкільник*

З оригіналом згідно:
За Завідуючого Канцелярією Дипломатичної Місії в Букарешті
А. Кравець
Печатка

ЦДАВО, ф. 3696, оп. 2, спр. 194, арк. 40-40зв. Машинописний оригінал.

№7

ЛИСТ К. МАЦІЄВИЧА А.НІКОВСЬКОМУ

8 грудня 1920 р.

Вельми шановний і дорогий Андрію Васильовичу!

На протязі 3 днів, що я тут, я ще не встиг досить ґрунтовно орієнтуватися в новій тутешній ситуації. Через це більш докладно напишу згодом, а тепер подам самі коротенькі відомости.

Загальний настрій тут - бажання миру з большевиками і також уникання приводів ворожнечі з ними. Здається, на цей шлях стала і Франція, а тоді ті мої думки, що висловлював я на нашій бесіді, мають рацію. Справді, яке значіння може мати наше бряцання зброєю, коли ніхто не хоче воювати з большевиками?

З другого боку, останні відомости, які ми одержали безпосереднє з України, безсумнівно свідчать, що наше селянство не хоче миритися з большевиками і продовжує повстання проти них, що ці повстання ширяться і що по весні вони можуть набрати характер загальної пожежі. З цих же відомостей видно, якою великою популярністю користується Головний Отаман серед населення. Маючи на увазі ті події, які мали місце серед наших військових кол, я дуже уважно віднісся до цього моменту і сам допитував наших агентів, але вони в один голос свідчать, що це все дійсно так.

Ви, мабуть, вже знаєте, що Комісія Ліги Націй відхилила вступ до Ліги Російських алложенців¹³. Ця доля спіткала не тільки нас, але одночасово і Грузію, і Латвію, і Естонію і т. и. Проти прийняття акцію вела Франція, за прийняття висловлювалась Англія.

Цей вотум поки що являється думкою комісії і піде на затвердження пленума. Але сподіватися, аби в пленумі висловилися в нашу користь, нема ані жадних надій. Таким чином, загальна думка Європи в її найбільш прихильних до нас елементах не переходить федерації в вирішенню Російського питання.

Парламент у нас почав свою працю, але поки що зайнятий є хатніми своїми справами.

Завтра, або найпізніше післязавтра, маю бути у Таке-Іонеску¹⁴, перед яким порушу питання Вашого приїзду сюди, а також і подорожу до Парижу. При позитивнім відношенню зараз же одвідаю французького Посла і тоді Вам разом дам знати.

Не давайте багато уваги тому, що в Лізі Націй румунський представник був проти нашого прийняття. Поки Франція буде триматися цієї лінії, нічого иньшого і тут годі ждати. Але це не заважатиме допомозі нам, коли це нам буде треба.

---

¹³ Алложенці - у даному випадку йдеться про ті народи, які мешкали в колишній Російській імперії, а після її розпаду створили власні держави і претендували на вступ до Ліги Націй.

¹⁴ Іонеску Думитру Гіде Іон Таке (1858-1922) - політичний і державний діяч, лідер Консервативної демократичної партії, 1921-1922 рр. - прем'єр-міністр Румунії.

Преса, як і раніш, до нас прихильна і містить всі наші відомости. Відношення до наших військових збігців¹⁵ добре. Набирається багато збігців цивільних. Не знаємо, що з ними робити.

Незабаром маю надіслати свого кур'єра, через якого подам більш докладні і фактичні відомости.

Бажаю Вам всього кращого і дякую за Вашу милу гостинність. Витаю щиро всіх товаришів. Зостаюсь щиро відданий Вам

Кость Мацієвич.

Резолюція: Справа вверху - 1) Копію п. Гол[овному] От[аману]. 2) Повідомити наш біженський комітет про збігців у Румунії 14/XII

ЦДАВО, ф. 3696, оп. 2, спр. 33, арк. 34-34зв. Машинописний оригінал. Бланк.

№8

ЛИСТ А. НІКОВСЬКОГО К. МАЦІЄВИЧУ

21 грудня 1920 р., м. Тарнів

Дорогий шановний Кость Адріановичу!

Мабуть Ви того листа, в якому я Вам ще в листопаді писав про наше відношення до польсько-румунського союзу, не одержали. Іван Адріанович¹⁶ Вам перекаже, з якої причини доводиться про це знов говорити. О тім мої думки складаються так:

1) Сприяючи польсько-румунському союзові, ми не ставимо домагання про нашу участь у йому, як третьої рівноправної сторони.

2) Окремий договір з Румунією і Україною мав би визначити її державне самостійне існування, а по аналогії до нього мав би і Польсько-Український договір з 22 квітня дістати корективи (в нашу користь).

3) Ні румунам, ні полякам ми не ставимо домагання і завдання боротьби з більшовиками взагалі і більшовизмом на Україні зокрема; їхній союз мав би на меті боротьбу з імперіалізмом Росії та її одвоєнницьким змаганням.

4) УНР грає роллю буфера і буферної держави, маючи широку, фактичну систематичну допомогу у війні та моральну в Європі (військовий похід союзників на Україну не вимагається).

5) На випадок мирних стосунків й майбутнього мира між цими державами та Росією, Україна, як фактично існуюча в політиці цих обох держав країна могла би окремим договором заспокоїти тяжіння Росії до Теплого моря та на Захід, а це полегшує стосунки і розрахунки цих Держав з Росією.

ЦДАВО, ф. 3696, оп. 2, спр. 33, арк. 36-36зв. Рукописний оригінал.

¹⁵ Збігці - біженці.

¹⁶ *Фещенко-Чопівський Іван* (1884-1952) - політичний і державний діяч, вчений-металознавець. З 1919 р. - радник, заступник голови НДМ УНР в Румунії. 1921 р. - Голова Ради Республіки.

№9

ЛИСТ К. МАЦІЄВИЧА А. НІКОВСЬКОМУ

28 грудня 1920 р., м. Бухарест

Вельми шановний і дорогий Андріє Васильовичу!

Відповідаючи Вам коротенько на Вашого листа від 21/ХІІ, якого я одержав через І. А. Чопівського, бо на протязі кількох днів маю Вам надіслати кур'єра з довірчими відомостями.

1) Всі Ваші міркування з приводу можливої румунсько-української згоди я прийняв до уваги. Може погляд А.Н.¹⁷ і більш гордовитий, але Ваш і Г.О.¹⁸ більш реальний. Практично для нас користніше починати розмови на ґрунті формули А.Н. Дещо в цьому напрямкові я вже почав робити, як це Ви пересвідчитесь з мого докладу, до якого я прикладу стенограм своїх розмов, що мав на протязі останнього місяця я тут після побачення з Вами. Зауважу Вам тільки на одне, що зараз Румунський Уряд, не відхиляючи нашої комбінації, охотніше зазирає на большевиків, бо вони дужчі. Сучасний Уряд може напередодні своєї демісії, яка дуже можливо буде зв'язана з розпуском парламенту. В таких умовах чекати від нього рішучих кроків трудно.

2) Принципно на поїздку до Англії я зго[д]жуюсь. В особому докладі я запропоную Вам і кошторис, і загальну інструкцію для неї. Офіційно зо мною поїдуть адм[ірал] Остроградський¹⁹ і один з наших секретарів Трепке²⁰, або Геркен²¹. Окрім нас, на мій погляд, повинні поїхати двоє осіб приватно, про яких я передам на словах. Що стосується до замістителя, то мабуть він не буде потрібен, бо постійно залишатись в Лондоні я не хочу, бо моє положення після того, як Ви мені віддасте і Царгород, буде остільки відповідальне, що, мабуть, не буде рації мене тут замінити ким би то иньшим. Що до строку виїзду, то я прошу дати мені право встановити його термін.

3) Я надіслав таки Токаржевському²² тисячу лір. Дуже просив об цім О. Г. Лотоцький²³. Повідомляю Вас про це, аби міністерство дало розказ²⁴ затримати цю суму з ліквідаційних грошей, що мають бути виплаченими Царгородському посольству²⁵. Треба Вам сказати, що останніми часами

¹⁷ Імовірно, Ливицький Андрій Миколайович.

¹⁸ Головний Отаман військ УНР Симон Петлюра.

¹⁹ *Остроградський-Апостол Михайло* (1870-1923) - військовий діяч, контр-адмірал. 1918 р. - комендант Севастополя, командуючий українським ВМФ, представник Української Держави у Криму. 1919-1920 рр. - товариш (заступник) військово-морського міністра. З 1921 р. - військово-морський представник УНР у Румунії.

²⁰ *Трепке Василь* - військовий діяч, поручик. Секретар військової місії/секції НДМ УНР в Румунії.

²¹ *Геркен Леон* - секретар НДМ УНР в Румунії.

²² *Токаржевський-Карашевич Ян* (1885-1954) - дипломат, історик. 1919 р. - 1-й радник посольств у Відні та Царгороді, з 1920 р. - посол УНР в Туреччині, 1921 р. - товариш міністра, 1922-1924 рр. - міністр закордонних справ УНР в еміграції.

²³ *Лотоцький Олександр* (1870-1939) - громадсько-політичний і державний діяч, історик. 1918 - міністр віросповідань Української Держави і УНР, 1919-1920 рр. - посол УНР в Туреччині.

²⁴ Росказ - наказ.

²⁵ Йдеться про Посольство УНР в Туреччині.

п. Токаржевський засвоїв дуже нечемний тон відносно мене і нашої місії на ґрунті того, що я не відсилав йому грошей, не маючи на це ані жадних підстав.

4) Національна Капелла²⁶ має бажання приїхати сюди. Я дуже цьому спочуваю, але Кошиць²⁷ умовою свого приїзду до Бухарешту ставить видачу йому 100.000 леїв. Скажіть мені, чи це є загальний порядок, аби місії давали субсидії Капеллі? Якщо це так, то прошу мені дати дозвіл на видаткування такої суми, якщо фінансова ситуація місії це дозволить. Зараз я таких грошей не маю і не можу виплатити, але у мене є надії, про які я Вам напишу згодом докладно.

Загальна міжнародна ситуація, як Ви самі собі уявляєте, є дуже і напружена і не рішуча. Наче ніхто не знає, що йому робити і куди йти. Загублені шляхи і втрачені критерії того, що зараз є найбільш важливо. На цьому ґрунтується поспіх большевиків, які знають чого вони хтять і куди вони йдуть.

Всі свої думки з цього приводу висловлю в докладі. Мені здається, що розумніше всіх веде свою політику Англія.

Вітаю Вас, бажаю Вам всього кращого. Здоровлю з Новим Роком і Святками і дуже жалкую, що Ви не у нас їх зустрінете. В нашій сім'ї Ви себе почували б як в рідній.

З великою повагою і любовию до Вас

К. Мацієвич.

ЦДАВО, ф. 3696, оп. 2, спр. 33, арк. 37. Машинописний оригінал. Бланк.

№10

ЛИСТ К. МАЦІЄВИЧА А. НІКОВСЬКОМУ

30 грудня 1920 р., м. Бухарест.

Дорогий Андріє Василевичу!

Цей лист Вам мають передати наші громадяни М. Корнієнко і полк[овник] Некогда. Це дуже щирі і чесні люди, які убиваються за державним інтересом не менш, як за своїм власним. Вони тепер приїхали до Уряду, аби одержати дуже важливі документи, які допоможуть позитивному вирішенню справи, котра може дати нам не менш 3 млн. лей. Аби Україна була в кращих умовах, гроші ці були б вже давно заплачені, тепер же їх затримують на підставі ріжних формальних перешкод. Усунути ці перешкоди і мають на меті Корнієнко і Некогда при допомозі вище зазначених документів. Майте на увазі, що діло це цілком чисте і правдиве з нашого боку. Але робити треба його в секреті, бо зайві балачки з його приводу, можуть дуже нам пошкодити.

Доручаю Вашій увазі цю справу і сподіваюсь, що Ви допоможете цим добродіям зробити все те, за чим вони приїхали до Уряду. Дуже прошу Вас об цім, бо я гадаю Ви і самі розумієте, як важливо, буде для нас, а разом з цім

²⁶ Українська республіканська капела (Український національний хор).

²⁷ Кошиць Олександр (1875-1944) - диригент, композитор, етнограф. 1918 р. - співорганізатор і керівник Української республіканської капели, з якою 1919-1924 рр. гастролював країнами Європи й Америки.

і для міністерства виграти цю справу.

Бажаю Вам всього кращого. Цими днями надсилаю Вам свого кур'єра з докладом і інформаціями. З великою повагою і приязню до Вас відданий Вам

Кость Мацієвич.

ЦДАВО, ф. 3696, оп. 2, спр. 31, арк. 94. Машинописний оригінал. Бланк.

№11

ЛИСТ А. НІКОВСЬКОГО К. МАЦІЄВИЧУ

10 січня 1921 р., м. Тарнів.

Дорогий та щирошановний Кость Адріановичу!

1) О. Я. Шульгин²⁸ уже виїхав до Праги, а що справа наших фондів в Австро-Угорському банкові ще до 1/3 частини суми вже полагоджена, то дуже і дуже можливо, що він до 15 січня й рушить до Парижу. Особливо важно, щоби він випередив приїзд польських гостей у Францію, бо ми, не маючи фактичної піддержки, маємо тепер одначе добрі до нас симпатії, а це при сучасному немилуому становищу Польщі в Європі, підсилить удільну вагу О. Я. Шульгина на дипломатичному полі. Додати треба, що Росіяне через свої чвари тяжко набридли французам, та що самі французи поговорюють про Антанту Сігеа-Понтійську при участі новоповсталих держав і також України.

2) Через це, дорогий Кость Адріановичу, і Ваша поїздка до Лондону набуває пильності та прискіпності хоч би вже для того, щоби мати в Англії симпатизуючий резерв, коли що у Франції нам поведеться. Отже потрібна одночасна акція в повному живому та діяльному порозумінню Нашому з О. Я. Шульгиним. Думка Ваша взяти з собою адмірала Остроградського має тут усі симпатії, але коли зважити, що в Військову Раду неодмінно потягнуть і генерала Дельвіга²⁹, то й вийде, що якогось тимчасового заступника Вам треба, хоч би й на один місяць. Особою певною я Вас зовсім не хочу обтяжувати, навіть щодо настрою, але когось треба, щоби за Вашими інструкціями міг потягнути звичайну роботу в Букарешті та накинув оком на Софію та Царгород, де серед Врангелівців слід провадити роботу як військову, так і політичну.

3) Хочеться дуже (доклада Вашого я ще не одержав) познайомитися з Вашими думками про політичний момент в Європі. В зв'язку з предметною лекцією, що її дістала Франція на справі Врангеля, в зв'язку з внутрішнім

---

²⁸ Шульгин Олександр (1889-1960) - громадсько-політичний і культурний діяч, дипломат. 1917-1918 рр. - генеральний секретар міжнародних (пізніше - міжнародних) справ. 1918 р. - посол Української Держави в Болгарії, 1919 р. - член української делегації на Паризьку мирну конференцію, 1920 р. - голова української делегації на першій асамблеї Ліги Націй.

²⁹ Дельвіг Сергій (1866-1944) - генерал, військовий дипломат. 1919-1920 рр. - голова Військової місії УНР в Румунії, 1920-1921 рр. - голова військової секції при НДМ УНР в Румунії.

паралічем державної волі невеликих держав щодо рішення проблеми Сходу Європи і справи большевиствуючої Росії, наше становище, як перманентних і активних з примусу ворогів большевиків, робиться учасним і повнішим. Це знали вже в Польщі, знали навіть у більших державах, - все полягає тільки в нашій активності, готовності організуватись і працювати.

4) «Рада Республіки»³⁰ витягає з нашого Уряду всю інтелектуальну творчість, - все інше йде мляво хоч, слава Богу, душок гниття менше носить в повітрі, ніж це було в грудні.

5) А. Д. Марголіну³¹ я пишу про Вашу поїздку до Лондону. Сподіваюся, що й Ви з ним спишетесь та його цілком використаєте так, щоб йому ніякі мозолі не мулили в зв'язку з Вашою поїздкою.

Вітаю Вас із святами минулими. Сподіваюся, що мали на їх і добрий гумор, і ясні надії на будучину. В мене принаймні - дух бодр.

[Андрій Ніковський]

*ЦДАВО, ф. 3696, оп. 2, спр. 33, арк. 42-42зв. Рукописний оригінал.
Бланк.*

№12

ЛИСТ К. МАЦІЄВИЧА А. НІКОВСЬКОМУ

28 січня 1921 р., м. Бухарест.

П а н о в і
Міністрові закордонних справ.

В своєму черговому докладі за №2143 і в спеціальному фінансовому докладі-відчиту я звертав увагу Вашу на важкий стан Місії в Бухарешті, яка весь останній рік жила за рахунок різних позичок.

Ознайомившись на місці перебування Уряду з фінансовим становищем і вияснивши собі, що в скорому часі нема надії, аби міністерство прийшло на поміч Місії асигнуванням штатних коштів, я лічу своїм обов'язком запропонувати Міністерству кілька заходів на зменшення витрат на нашу Місію; головним видатком її являється утримання її персонального складу, на що місячно витрачається до 50.000 лей. В складі Місії зараз лічиться разом з Головою: в Дипломатичній секції з Пресовим Бюро - 5 чоловік і Військовій - 3 чоловіки. Маючи на увазі зменшення праці і фінансові утруднення, доведеться звести склад Дипломатичної секції до 3-х чоловік, а Військової до 2-х. Це дасть економії в середньому 12.000 лей. Коли одночасово зменшити утримання всіх співробітників на 1/3, а Голови Місії на 40%, то знову зменшить витрати в середньому на 13.000 лей, себто на утримання буде витрачатися 25-27 тисяч лей в місяць.

³⁰ Рада Республіки - вищий законодавчий орган УНР, який діяв у Тарнові 1921 р.

³¹ *Марголін Арнольд* (1877-1956) - український і єврейський політичний діяч, юрист, публіцист. 1919-1920 рр. - заступник міністра закордонних справ УНР - член української делегації на Паризьку мирну конференцію, голова НДМ УНР у Великій Британії. З 1922 р. жив у США.

Одночасово з тим я буду лічити своїм обов'язком навести саму строгу економію і в інших витратах: допомоги нашим громадянам, збігцям, пресових витрат і т. п.

Коли перелічені заходи, Ви, Пане Міністре, вважаєте доцільними, то я прохав би про їх апробацію і Ваше розпорядження об відкликанні двох урядовців нашої Місії до Міністерства з задоволенням в леях і двохмісячним в польських марках.

В складі Місії зістається тоді разом з Головою і шефом Військової секції всього 5 чоловік: Голова Місії проф. Мацієвич, шеф Військової секції генерал Дельвіг, Секретар Місії Л. Геркен, Завідуючий Пресовим Бюро п. Михальський³² і Секретар Військової секції В. Трепке.

Голова Місії професор К. Мацієвич.

ЦДАВО, ф. 3696, оп. 2, спр. 259, арк. 110. Машинописний оригінал. Бланк.

№13

ЛИСТ К. МАЦІЄВИЧА А. НІКОВСЬКОМУ

28 лютого 1921 р., м. Бухарест

Високоповажний Андріє Миколаєвичу!

На Ваш лист від 18 лютого ч. 567 маю честь Вам відповісти, що п. Феденко³³ вже давно виїхав до Тарнова, а дозвіл на переїзд сюди п[анів] Видібиді³⁴ і Сташкевича має бути в скорому часі надісланий. Справа затримується святом, що на протязі цього тижня тут відбувається; як тільки одержимо, зараз телеграфічно вишлимо.

Цікавить мене, як це Ви вирішили справу полк. Некоуна³⁵. Ще раз підкреслюю, що не наше діло входити в неї по существу, а віднести формально і на підставі довіря до цих двох людей. Справа з морального державного боку є цілком ясною, а меж тим позитивне її рішення дає можливість М.З.С. утримувати без перерви акції в Парижі і Льондоні на протязі майже цілого року.

Але як[що] Ви гадаєте, що так вирішити її неможливо, то дайте рішучу і категоричну відповідь цим панам, щоб вони її могли зліквідувати.

Скажіть, Вам відомі алярметські³⁶ чутки з Відня, що нам можуть закрити і Раду міністрів, і Раду Республіки? Вони наче-б то йдуть з Парижу. Завтра

³² *Маєр-Михальський Денис* - громадський діяч, юрист, дипломат. 1920 р. - керівник Прес-бюро при НДМ УНР в Румунії.

³³ *Феденко Панас* (1893-1981) - громадсько-політичний діяч, історик, публіцист. Член Української Центральної Ради. Делегат Конгресу трудового народу. З 1921 р. на еміграції в Чехословаччині, потім у Німеччині.

³⁴ *Видібиді-Руденко Петро* (духовне ім'я - Палладій, 1891-1971) - громадський і церковний діяч, митрополит. Член Української Центральної Ради, 1919 р. - заступник міністра фінансів УНР. З 1921 р. - священник на Волині.

³⁵ Імовірно, йдеться про полковника Некогду (Некогда), якого К. Мацієвич згадував у листі від 30 грудня 1920 р.

³⁶ Алярметські (від фр. *alarme*) - тривожні.

або позавтрі буду бачити кн[язя] Сапігу³⁷ і хочу поставити йому меж иншим питаня й про те.

Всього Вам найкращого. Бувайте здорові.
З повагою до Вас

К. Мацієвич.

ЦДАВО, ф. 3696, оп. 2, спр. 24, арк. 13. Машинописна копія. Бланк.

№14

ЛИСТ К. МАЦІЄВИЧА А. НІКОВСЬКОМУ

18 березня 1921 р., м. Бухарест

До міністра закордонних справ УНР.

Вважаємо за необхідне довести до Вашого відома, що нами одержана 17 лютого б[іжучого] р[оку] дипломатична пошта, датована періодом з Липня по Грудень 1920 року. Запізнення в одержанню офіційної кореспонденції в надзвичайно шкідливий спосіб відбивається на виконанню тих доручень, які надсилаються нашій Місії. Наприклад, багато листів з вище згаданої пошти за протягом часу зовсім втрапили свою вагу. Так само і деякі з обіжників Міністерства одержані нами з великим запізненням.

При цьому прикладаємо нижче слідуочий опис одержаних нами з цією поштою листів:

26-УІ-920 ч.17/429	від МЗС УНР.
28-ІХ-920 ч.2835	від Місії УНР в Варшаві.
24-ІХ-920 ч.351	від Кер. МВС УНР.
20-Х-920 ч.ХХХУІ/168	від МЗС
1-Х-920 ч.579/2332	-"-
13-ХІІ-920 ч.ССХІУ	-"-
31-Х-920 ч.СУІІ/231	-"-
6-УІІ-920 ч.1388	-"-
31-Х-920 ч.ХХХУІІ/212	-"-
30-Х-920 ч.ІХ/187	-"-
3-ХІ-920 ч.514/2894	-"-
6-Х-920 ч.366/2428	-"-
28-Х-920 ч.68	-"-
11-ХІІ-920 ч.ССХІІІ/533	-"-
14-ХІІ-920 ч.ССХХУ/583	-"-
10-ХІІ-920 ч.871/521	-"-
6-ІХ-920 ч.608/91	-"-
28-УІІ-920 ч.228/1502	-"-
6-УІІ-920 ч.149/1404	-"-.

³⁷ *Сапіга (Sanęga) Єфстахій* - польський політичний і державний діяч, князь. 1920-1921 рр. - міністр закордонних справ Польщі.

Голова Місії К. Мацієвич
Секретар Л. Геркен.

ЦДАВО, ф. 3696, оп. 2, спр. 74, арк. 8. Машинописний оригінал. Бланк.

№15
ЛИСТ К. МАЦІЄВИЧА А. НІКОВСЬКОМУ

28 березня 1921 р., м. Бухарест

Вельми шановний пане Міністре!

В своєму попередньому докладі ч. 2146 від 21 січня я спинився головним чином на внутрішній і міжнародній ситуації Румунії в зв'язку з тими відомостями, які надіслало мені Міністерством про можливість війни проміж большевиками та Румунією, а також чутками, які ретельно розповсюджувались закупленою большевиками західною пресою про неминучий вибух Румунської революції.

Всі мої спостереження і висновки, які я тоді подав Вам в своєму комунікаті³⁸ більш менш підтвердились фактами послідуячого життя і мені тепер зостається продовжити зараз свій виклад подій, знову таки по заведеному мною звичаю, освітлюючи їх інтересами нашої справи.

Спинюся попереду на внутрішній ситуації Румунії. Як я передбачав це раніш, воно все більш і більш унормовується і зміцнюється.

Транспорт, який раніш уявляв з себе найбільш болоче місце румунського життя, за останні два місяці значно поліпшився. З'явилась можливість додати потягів, Букарешт зв'язавсь новим потягом і на протязі 6-10 місяців, по словам одного мого знайомого залізничника п. Кодряну, який тепер керує шляхами в Бессарабщині, можна сподіватися того, що транспорт наблизиться до часів довійськових навіть по зовнішньому вигляду рухомого складу. Поруч з поліпшенням транспорту йде також відновлення торговельних зносин. Я сам своїми очима бачив, як працюють зараз всі пристані Дунаю, яка величезна кількість товарів туди прибуває, розгружується і потім на каміонах³⁹ розвозиться по країні, і в той же час, коли раніш склади товарів в Галаці⁴⁰, Браїлі⁴¹ і Констанці⁴² лежали мертвим капіталом для економічного обороту краю і мали на меті лише спекуляцію на підвищенню цін, в сучасний мент вони в великій кількості почали поступати на споживчий ринок і тим викликають пониження цін. Першорядне значіння тут має початок торговельних зносин з Германією, Чехословачією, Австрією і Польщею, яких імпорт по рівню їх валют являється для Румунії найбільш корисним і вигідним і фінансово, і економічно. Одним з найкращих показників зниження цін являються ціни на цукор, які є в Румунії предметом широкого споживання мас. А вони за два місяці знизили на 25-30% відсотків,

³⁸ Комунікат - ділове повідомлення.

³⁹ Каміон - вантажний автомобіль.

⁴⁰ Галац - місто в Румунії.

⁴¹ Браїла (Бреїла) - місто в Румунії.

⁴² Констанца - румунський порт на Чорному морі.

і це тоді, коли Румунія не має довозу цукру з України. Знизились також ціни на мануфактуру і залізні вироби, а також на машини як авта, тому такі дякуючи імпорту з показаних вище країн.

Передбачаючи ці можливості, Німецькі фабриканти асигнували великі кошти на розповсюдження своїх виробів і на організацію великих оптових склепів⁴³ в Бессарабщині, маючи також на увазі і майбутню торгівлю з Україною. Керує і репрезентує цю німецьку фабрикантську спілку в Румунії наш Одеський промисловець Сорін, який стоїть в постійному зв'язку з Місією і який готовий йти на зустріч нашому урядові тоді, коли йому пощастило б повернути[ся] на Україну.

Поруч з цим відновленням економічного життя країни⁴⁴, на мій погляд, йде констатування політичного життя і унормування державної праці.

Парламент, який ще недавно перебував в дуже не певному становищу і парализований був в своїй праці внутрішньою боротьбою партій, яка доходила до обструкції, тепер все більш і більш направляє до органічної і позитивної праці. В ньому вже закінчується розгляд аграрного закону, запропонованого ген[ералом] Авереску⁴⁵, який стоїть на твердих демократичних підвалинах передачі землі поверх встановленої норми селянам. В самі останні дні Міністр Фінансів Тітулеску⁴⁶ виступив з проектом фінансової реформи (див. дод. 1), якої провідною думкою є вирівнювання державних видатків і прибутків за рахунок, з одного боку, зменшення перших і підвищення других, унормування емісії і відтягнення лишку паперових грошей внутрішніми позичками. Можна сподіватися, що в зв'язку з земельною реформою і розподіленням землі серед селян, які в Румунії так як і скрізь являються в найбільшій степені власниками паперових грошей, а також на ґрунті оживлення торговельних оборотів і підвищення селянських закупок, фінансові пляни нового міністра мають шанси на здійснення.

Само по собі зрозуміло, що далеко не так вже без перешкод і перепон відбувається ця консолідація державної праці. І тепер парламент з'являється ареною великих заворушень, як це мало місце на цих днях в справі Міністра Аржетояну⁴⁷, якого обвинувачують в Германофільстві, але більшість твердо стоїть на обороні уряду Авереску, і его позиція за останні два місяці скоріш зміцнилась. Не мале значіння тут мало також занепад впливу комуністичної пропаганди, яка потерпіла також фіаско в факті рішучого розпаду так недавно ще об'єднаної соціалістичної партії. Вона тепер (див. дод. II) офіційно розклалася на три групи, з яких, певне, ні одна не користується ні загальним територіальним, ні морально-політичним впливом. Одностайности соціалістичної праці і боротьби тепер в Румунії нема і це конче в великій мірі

⁴³ Склеп (польськ.) - магазин, торговельна установа.

⁴⁴ Примітка автора: Процес цей остільки інтересний і важливий, в ньому відбуваються такі загальні світові чинники, що я сподіваюсь надіслати до Міністерства спеціальний доклад по цьому питанню.

⁴⁵ *Авереску Александру* (1859-1938) - румунський державний і політичний діяч, генерал. 1919 р. - міністр внутрішніх справ, 1920-1921 рр. - прем'єр-міністр Румунії.

⁴⁶ *Тітулеску Ніколае* (1882-1941) - румунський економіст, дипломат. 1921 р. - міністр фінансів Румунії.

⁴⁷ *Аржетояну Константин* (1871-1955) - румунський державний діяч, юрист, лікар. 1918-1920 рр. - міністр юстиції в уряді А. Авереску.

зміцняє становище всякого буржуазного Уряду і особливо дає йому велику підмогу в його позиції і відношенню до большевиків.

Але тут ми вже переходимо до сучасних міжнародних відношень Румунії, і тут нам треба раніш спинитися на деяких фактах і подіях загального світового характеру. Серед них найбільш важливими уявляються ті перетрактації⁴⁸, які велись в Лондоні з приводу виплати Германією військової контрибуції і які офіційно не дали ніякого видимого результату і закінчилися заняттям Антантськими військами Рейнської провінції. Такий офіційний результат Лондонської конференції⁴⁹ тим часом суперечить фактичному стану речей, мірилом яких являється біржа, бо в той час, коли б окупація Рейнської провінції дійсно показувала б на розрив переговорів, то Германська марка не зоставалась би на попередньому рівні, а навпаки зараз би пішла до низу, меж тим вона не тільки не впала, а навіть трохи піднялась. Це після моєї думки є найкращим доказом того, що за кулісами вселюдних переговорів шукаються і знаходяться засоби закінчити в мирний спосіб всі суперечки цього порядку і здається вони знаходять собі примирення в компенсаціях Германії за рахунок Росії.

Тому то, не дивлячись ні на які Кронштадтські повстання⁵⁰, які роздувала російська і французька преса, Англійський уряд не припинив переговорів з Красінім⁵¹, а навпаки, згідно заяві Ллойд-Джорджа⁵², підписав Англійсько-Совітську згоду, майже одночасово з тим, як таку ж згоду підписав і Германський уряд. Зміст цих актів не можна інакше зрозуміти, як бажання Англії в згоді з Германією використати безнадійне становище большевиків в сучасний мент, підтримати їх політично і тим самим, зліквідувавши всяке значіння Російської еміграції, зміцнити свої економічні привілеї і захоплення в Росії. Не даром то Барту⁵³ вже давно перестерігав французьку опінію⁵⁴ про необхідність змінити своє відношення до Російського питання і звернути увагу на те, щоб не прийти запізно... до того «розділу» Російської спадщини, яка підготовляється політикою Англії вкупі з Германією.

Зараз поки що не є опублікований Англо-Російський договір, але деякі пакти вже відомі і в них є дуже важлива і погрозлива для нас новина, - це відмовлення Англії від втручання в справи новоутворених Держав на території бувшої Російської імперії. Трудно цьому повірити після того, як Англійські капіталісти придбали стільки важливих концесій в Естонії і Латвії, але деякі ознаки цього замічались вже раніш по поведінці англійських представників і в нашій справі.

---

⁴⁸ Перетрактації - переговори.

⁴⁹ Лондонська конференція - конференція представників країн Антанти, Німеччини та Туреччини, що відбулася 21 лютого - 14 березня 1921 р. в Лондоні. Розглядалося два питання: репараційне та близькосхідне.

⁵⁰ Кронштадтське повстання - збройний виступ гарнізону м. Кронштадт та екіпажів деяких кораблів Балтійського флоту проти большевиків у березні 1921 р.

⁵¹ *Красін Леонід* (1870-1926) - радянський діяч, дипломат. 1921-1923 - дипломатичний і торговельний представник РСФРР та СРСР у Великій Британії.

⁵² *Ллойд-Джордж Девід* (1863-1945) - державний і політичний діяч Великої Британії. Лідер ліберальної партії. 1916-1922 рр. - прем'єр-міністр Великої Британії.

⁵³ *Барту Жан-Луї* (1862-1934) - французький державний діяч, історик. 1921-1922 рр. - військовий міністр Франції. Керівник французької делегації на Генуезькій конференції.

⁵⁴ Опінія - громадська думка.

Таким чином, ми бачимо, що загальна міжнародна ситуація в найбільш гострих і важливих питаннях склалася така, що той загальний [курс] Румунської політики, про який я писав в своєму попередньому докладі, одержав підтримку від найдужчих зараз світових чинників, тому Румунія ще більш рішуче стала офіційно на шлях мирових переговорів з большевиками, направивши своїх делегатів Фльореску⁵⁵ і Філалетиса⁵⁶ в Ревель⁵⁷, а Таке-Іонеску вже зовсім визначно в своїй відповіді на останню інтерпеляцію⁵⁸ з приводу переговорів з большевиками заявив (див. дод. III), що Румунія ніколи не була в стані війни з Совітською Росією і що завдання переговорів є унормування розрахунків по своїм військовим відношенням і обговорення справи можливих торговельних зносин. По першому питанню Румунія, йдучи по слідам більш великих держав, теж заявила свої права на спадщину, вирахувавши свої претензії до Росії в сумі (див. дод. IV) 15 мільярдів франків.

Але одночасно з тим Румунія, цілком зрозуміло, не може не ужити засобів вирахування на той випадок, коли б большевики, не дивлячись на свої мирові зобов'язання з Англією, тим не менш зайняли погрозливе становище відносно неї. На цей іменно випадок, а також під впливом Франції, вона підписує мирову згоду з Польщею, останнім акцентом якої і був приїзд кн. Сапіги до Букарешту (див. дод. V), який викликав тут надзвичайний ентузіазм. Підвалинами Румунсько-Польської згоди, як це тепер вже відомо, суть лінії Французької політики, бо обидві держави підписали згоду підтримувати здобутки мирових договорів, себто Версальського⁵⁹, Сен-Жерменського⁶⁰ і Тріанонського⁶¹, а також стояти на стороні миру в Центральній і Східній Європі. З другого боку, вони взаємно зобов'язуються стати в оборону їхніх кордонів на той випадок, коли проти тої чи іншої країни виступить Совітська Росія, при чім кордони зазначені ті фактичні, на які зараз розповсюджуються влади обох держав.

Таким чином, ясно, що Польща і Румунія по цій згоді, з одного боку, замінюють собою на сході Росію в політиці Франції відносно Німеччини, з другого боку, являються тим захисним кордоном проти більшовицької навали, якщо большевики продовжуватимуть свою агресивну військову політику на Західних своїх кордонах. Треба сказати, що в такій концепції Польсько-Румунська згода, одкинувши офіційні святкування, в політичній opinio Румунії великого задоволення не викликала, як це свідчить скажемо критика такої поважної і полонофільської часописі, як «*L'Indépendance Roumanie*» (див. дод. VI), де вона висловлюється, що нова згода в концепції Таке-Іонеску перевищує сили Румунії. Але напевне ця увага в найбільшій степені

---

⁵⁵ Фльореску Александру (1867-1925) - румунський дипломат, журналіст, драматург. 1919-1924 рр. - посол Румунії в Польщі.

⁵⁶ Філалетис - румунський дипломат.

⁵⁷ Ревель - історична назва естонського міста Таллінн.

⁵⁸ Інтерпеляція - звернення депутата парламенту до уряду.

⁵⁹ Версальський договір - підписаний у Версалі 28 червня 1919 р. країнами-переможцями в Першій світовій війні з Німеччиною.

⁶⁰ Сен-Жерменський договір - міжнародний акт, укладений 10 вересня 1919 р. на Паризькій мирній конференції між країнами-переможцями у Першій світовій війні та Австрією, яким оформлено розпад Австро-Угорщини на низку самостійних країн.

⁶¹ Тріанонський договір - міжнародний акт, укладений 4 червня 1920 р. між країнами Антанти та Угорщиною.

відноситься до тих пактів згоди, які виставляють Румунію проти держав заходу. Що ж стосується Совдепії, то відносно неї тут, оскільки можливо це пересвідчитися, міцніє думка, що Совдепія не має сили воювати і не воюватиме на заході.

Взагалі, після моєї думки, як в Європі, так і в Румунії зміцнюється нахил до того, аби признати *status quo* в Росії, як найбільш для неї вигідне, бо Совітська система, убиваючи продуктивні і державні сили Росії, одночасово з тим дає можливість політично користуватися її важким становищем для всяких конвенцій і згод, які може коли-небудь і мають бути опротестовані, але тепер уявляють з себе реальний факт. Мені здається, що на цей ґрунт стала і Польща, як це видно з моєї розмови тут в Букарешті з кн. Сапігою (див. дод. VII), який одверто висловлював своє задоволення межами, виговореними Польщею в трактаті з большевиками і не менш ясно обстоював те, що дійсна Росія - це є большевики, так само як і Україна фактична є Україна совітська, а еміграція з політичного і дипломатичного боку не можуть братися під увагу.

В таких умовах Українська справа тверезими і еґоїстичними політиками Заходу, до яких тепер, на мою думку, цілком прилучилися і Румунія, і Польща, лічається як внутрішня справа Росії, яка їм важлива з того боку, як вона ускладнює її внутрішнє становище, знесилює її постійною боротьбою і тим самим ставить всіх в найбільш вигідне становище до цього небезпечного і досі ворога. Сподіватися при таких умовах на якусь поміч з їх боку нашим змаганням нема ані жодних підстав, бо це, з одного боку, обурювало б проти їх Совітську Росію, з другого, не давало б їм ніяких реальних здобутків, бо всі їхні трактати і згоди з нами, за відсутності у нас території і сили цю територію здобути і втримати, були дійсним шматком папера, а не реальними фактами і зобов'язаннями. Тому і Румунія не проти того, аби нишком і дуже потайно підтримати нашу повстанську боротьбу, а Польща, більш заінтересована в нашому майбутньому, радить словами кн. Сапіги і цього не робити, а організуватися і чекати того моменту, коли Росія і далі почне розвалюватися.

Тому то в своєму останньому повідомленні писав Вам, що наше положення тепер в Букарешті і Варшаві, на мою думку, є безнадійне з погляду тієї концепції, яку ми провадили весь час, себто бути третім членом в Румунсько-Польській згоді і мати їхню збройну допомогу в боротьбі з большевиками за нашу незалежність. Само по собі зрозуміло, вся ситуація міняється, коли большевики поведуть і надалі політику військової агресії на заході, але я гадаю, що у них вистарчить стільки свідомості свого інтересу і державно-совдепського розуму, аби відмовитися на якийсь час «нести зброєю визволення західному пролетаріату». Вони тепер стали далеко більш розумніші і більш дбають про Російські і свої інтереси, як про мондіальну⁶² революцію.

З другого боку, і ворожа нам російська акція тепер не має ані жодних шансів на успіх, і Врангелевська кампанія мені уявляється ще в більш безнадійному стані, як це було раніш. На підставі зовсім секретних відомостей можна сподіватися, що Врангелевську армію мають спровадити на Далекий Схід на опікування Японців, які начебто обіцяють їх організувати і озброїти. Друга версія, що їх перевозять до Угорщини, але можна бути певними, що на півдні Росії більш не появляться.

Таким чином, наша ситуація тут тепер як і скрізь уявляється досить делікатною і непевною. Ми поки що не відчуваємо фактично великої зміни, але повинен признати, що того попережаючого відношення, яке було раніш, тепер видно менш. Тому, скажемо, на свято шлюбу королівської принцеси нас не було запрошено, коли раніш ми одержували запрошення на всі національні свята. Правда, не було там і Росіян, але це нам не велика втіха, тому я обмежився тільки листовним вітанням королівської сім'ї через М.З.С. (див. дод. VIII). Я гадаю, що Румунія триматиме відносно нас резервовану позицію, вичікуючи події в Росії, а також і оглядаючись на поведінку Франції, від якої, як я це писав раніш, найбільш залежить дальніший розвиток нашої справи.

Гадаю, що вона тепер стає все більш прихильна до нас, бо я певен, що прискорення Англо-руського трактату - це є відповідь на зміну політики Франції в Російському і Українському питанню.

Тому, на мій погляд, вся наша головна акція повинна перенестися до Парижу, а тут ми маємо займатися організаційними справами.

Після цього загального характеру міркувань я дозволю собі перейти до огляду деяких конкретних галузів діяльності нашої Місії.

Політична діяльність. За час від представлення мого попереднього доповіді я мав побачення з Міністром Закордонних Справ Таке-Іонеску, якому я докладав справу приїзду наших військових представників і обмінявсь загальними думками з приводу наших дій на весняне повстання, яке може зовсім знищити большевицьку владу на Україні. На рауті 26 лютого у Мін[істра] Освіти я мав нагоду переговорити майже зо всіма міністрами і від всіх чув симпатичні заяви нашій справі. На протязі того ж часу завітав я по приватним справам віз до Міністрів Франції, Польщі, Болгарії⁶³, з якими теж довелось говорити і по загальним питанням, і в цих розмовах я скрізь провадив нашу загальну політичну лінію. Весь час і я, і окремі члени нашої Місії підтримували постійні зв'язки з членами парламенту і особливо з Буковинцями і Бесарабцями, ставлячи їх в курс наших подій. 3-го березня я мав велику розмову з кн[язем] Сапігою, про яку я вже згадував (див. дод. V). З 5-го по 11 березня я їздив до Софії для праці в Болгарії, про що подаю окремий доклад Ч. 2324. Там я також вияснив справу можливого порозуміння з Донськими козаками, наслідком чого і виявилась подорож до Тарнова полк[овника] Гнилорібова⁶⁴ і сот[ника] Коренскова⁶⁵.

Згідно Вашого побажання, я доручив нашому секретарю військової секції В. Трепке, під час його подорожу по родинним справам до Сербії, зробити відповідну розвідку (див. дод. IX) щодо умов нашої праці там і це дало позитивні наслідки в тому напрямкові, що ми можемо туди направити поки що представника нашого Червоного Хреста. Аби п. Доктор Е. К. ЛУКАСЕВИЧ⁶⁶ згодивсь взяти цей обов'язок на себе, то ми

⁶² Мондіальна - світова.

⁶³ Йдеться про зустрічі з послами цих країн в Румунії.

⁶⁴ *Гнилорібов Михайло* (1887-?) - полковник, представляв інтереси Російської армії ген. П. Врангеля.

⁶⁵ *Коренсков (Коренськов)* - сотник.

⁶⁶ *Лукашевич Євмен* (1871-1929) - лікар, журналіст, дипломат. 1920 р. - на еміграції в Чехословаччині, заступник міністра закордонних справ УНР, 1921 р. - у Варшаві, заступник, в. о. міністра охорони здоров'я й опікування УНР.

без всяких витрат з нашого боку могли б там розпочати нашу працю і тим хоч трохи паралізувати те надзвичайне русофільство, яке там панує, яке підтверджується не тільки докладом п. Трепке, але і з других джерел (див. дод. X).

Маючи на увазі потреби консолідації українських сил, а також те, що головним завданням у нас зараз являється організація Українського громадянства, я розпочав працю і в цьому напрямкові і тут, і в Болгарії, звернув увагу на ті елементи, які досі залишалися по за межами впливу державности У.Н.Р., себто на наших власників і промисловців. Досі вони йшли в сфері політики або Денікіна⁶⁷, або Врангеля. Тепер вони ясно побачили, що ця гра в Російщину їм нічого не дасть і готові повернутися до нас. Нам вони потрібні не тільки через те, що без цього елемента ми держави не збудуємо, а головним чином, аби застрахувати себе від нових спроб переворотів в напрямку Скоропадщини. Я запропонував їм зорганізуватися в місцеві союзи Українських власників і промисловців на такій платформі: а) визнання нашого Уряду У.Н.Р. як єдиного правного Уряду України; б) визнання самостійности України; в) вирішення Української долі на Українських Установчих Зборах. Такі місцеві союзи з такою платформою повинні бути організовані скрізь: в Софії, Букарешті, Відні, Варшаві, Берліні і т. и., потім повинен одбутися загальний з'їзд і вибрані депутати до Уряду для погодження з ними і вступу до Ради Республіки. Гадаю, що на протязі місяця такі союзи будуть засновані і в Софії, і Букарешті.

Прес-бюро. Преса Румунська ставиться до нас як і раніш цілком прихильно. Але на який[сь] час наші інтереси були приглушені подіями на Півночі, хоч треба сказати, що Румунська преса відносилась до них з великою резервою. Згідно вказівкам Міністерства ми в своїх комунікатах до преси давали відомости: 1) про повстання за гасла Петлюри, 2) національний терор большевиків і 3) про нашу державну працю і Раду Республіки. Як видно з надсилаємих пресових звітів, наші відомости містилися в багатьох органах преси.

Консульський відділ. За останні часи знову підвищилась діяльність відділу, дякуючи побільшенню еміграції з України. Видано паспортів 209 і продовжено 32, зібрано грошей за це 14.100 леїв. Аби ми мали можливість відчинити нашу агентуру в Бесарабщині, то прибуток від консульської служби ще б піднявся б. В зв'язку з погромами Буденного⁶⁸, а також посиленням большевицьких репресій треба і на далі сподіватися [на] збільшення еміграції, а також і консульської праці.

Опіка військовополонених і збігців. Зараз в Румунії в трьох таборах знаходяться коло 1180 наших інтернованих громадян, з них: в Фогараші⁶⁹ - 80, в Брашові⁷⁰ - 800 і Текіргйолі⁷¹ - 300. Всі ці табори знаходяться під нашим

⁶⁷ Денікін Антон (1872-1947) - російський військовий і державний діяч, генерал-лейтенант. Один з керівників Білого руху в Росії.

⁶⁸ Будьонний Семен (1883-1973) - радянський воєначальник. 1919-1923 рр. - командував Першої кінної армії.

⁶⁹ Фогараш (Фегераш) - румунське місто, де знаходився табір для інтернованих вояків Армії УНР.

⁷⁰ Брашов - румунське місто, де знаходився табір для інтернованих вояків Армії УНР.

⁷¹ Текіргйоль - румунське місто, де знаходився табір для інтернованих російських й українських вояків.

доглядом і по відомостях ген[ерала] Дельвіга і сотника Михайлова, які їх одвідали, становище інтернованих щодо помешкання, харчів цілком добре. Бракує одягу і білизни, а також важке моральне становище, бо нема праці і надій на щось певне. Є багато бажаючих виїхати до других країн, або піти на роботи в Румунії і Місія по змозі задовольняє такі бажання, але стримано, бо немає директив, як гадає Уряд поводитися з цими рештками нашої армії, чи тримати їх для боротьби, чи дозволити їм перейти на положення збігців і шукати заробітку на чужині. За останній час відправлено в різні країни, в тім числі в Польщу і Чехію, 15 чоловік.

Окрім цих інтернованих військових переважно громадян, в останні часи почали в великій кількості переходити Дністро всякі цивільні збігці. Спеціально відносно них Урядом Румунським було видане дуже прихильне розпорядження, яке я вже надіслав Міністерству, але яке місцевою Бессарабською і головно військовою владою часто ігнорується. Ці збігці попадають до тюрем, до військових судів, звідкіля вони нам не можуть подати навіть голосу. Місія користується для допомоги їм громадськими комітетами, що зорганізовані в Більцях⁷² і Бендерах⁷³ з нашою підтримкою, але цього мало і тому власне для полегшення цієї справи виїжджає до Кишиневу Адмірал Остроградський, аби відчинити там відділ нашого Червоного Хреста, так як я це зробив в Болгарії, цей відділ може мати благодійні гроші і своїх уповноважених по інших містах.

Культурно-просвітна діяльність. Ця галузь нашої праці затримується виключно браком грошей. Але дещо все ж таки з наміченого плану Місія провадить в життя. Студентські товариства вже зорганізовані в Букарешті і почали свою працю. Видаємо допомоги нашим студентам. Святкування Шевченка відбулися в таборах, в студентських організаціях, а в Румунських часописах були поміщені статті⁷⁴ з образом кобзаря (див. дод. XI).

Фінансові справи і комерційна діяльність. Про дуже важливі справи фінансового характеру мною дані відомости в докладі про Болгарське Посольство. Окрім того, ведемо справу продажу румунському Міністерству війни 3.000.000 набой⁷⁵, що знаходяться в Відні по 1,2 леї за набой. Справа майже зладжена і не вистарчає тільки згоди прем'єра, з яким я маю бачитися в скорому часі, після того, як він видужає. Маючи на увазі можливий наш поворот на Україну і відчинення кордону для товарообміну, ми робимо заходи порозуміння з великими комерційними товариствами для того, аби вони наготовили товарів для України.

Зниження платні членам Місії згідно розпорядження Міністерства мною вже проведено, але зменшення службовців затримано, дякуючи гарному поступленню консульських зборів, що дало можливість без всякого напруження фінансових засобів Місії підтримувати її в попередньому складі. Тим часом зараз же, коли виявиться, що Місія в сучасному складі існувати не може, то я негайно виконаю розпорядження міністерства про відкомандирування до його розпорядимости двох наших урядовців.

⁷² Більці (Бельці) - нині місто в Молдові, де у листопаді 1920 р. тимчасово перебували інтерновані вояки Армії УНР.

⁷³ Бендери - нині місто в Молдові.

⁷⁴ Стаття - стаття.

⁷⁵ Набій - патрон.

Справа постачання зброї. Згідно плянам нашої начальної команди Місією вкупі з командірованими представниками ген[ерала] Капустянського⁷⁶ і полк[овника] Нізієнка⁷⁷ був представлений спеціальний меморандум (див. дод. XII). Але справа заклала через зміну політичної ситуації, яка виявлена в загальній частині цього доповіді.

Допомога сільському господарству. В Болгарському доповіді мною намальовані перспективи можливої допомоги нашим збігцям через заснування хліборобських артілів⁷⁸. Тут ми продовжуємо підтримувати закинутий сюди невеликий гурт коноводів з метою зберегти їх коней для України. Мною було запропоновано Українським кооперативним центрам увійти пайщиками до цього гуртка, аби зміцнити його і дати йому більш громадський характер.

Во всьому своєму доповіді я навмисне не торкався справи положення нашої України. Сподіваюсь в цьому напрямкові представити окремих доклад. Мене дуже непокоїть те, що в наших урядових колах встановлюється дуже оптимістичний погляд на положення нашої справи на Україні під впливом повстанських відомостей. Ще більш небезпечним було б уявляти собі цю справу з емігрантського погляду на речі, переносячи центр ваги на себе, а не [на] ту реальну жорстоку дійсність, де творяться якісь нові комбінації, нарастають нові події. Недавно прибувший до Букарешту полк[овник] Поплавко⁷⁹, який проїхав майже всю Україну з Полтави до Ямполь⁸⁰, теж звертає увагу на велику небезпеку нашій справі іменно на Україні, на що треба звернути особливу увагу.

Представляючи цей доклад, прошу відповідних директив і вказівок.

Голова Місії професор К. Мацієвич.

Резолюція: Копії п[ану] Гол[овному] От[аману], Пр[ем'єр]-Мін[істру], Гол[ові] Закорд[онного] Ком[ітету] 6/IV,
Резолюція⁸¹: Додаток IX, X в папці «Югославія» 8/5 1921).

*ЦДАВО, ф. 3696, оп. 2, спр. 308, арк. 43-48зв. Машинописний оригінал.
Бланк.*

№16

ЛИСТ К. МАЦІЄВИЧА А. НІКОВСЬКОМУ

28 березня 1921 р., м. Бухарест

⁷⁶ Капустянський Микола (1881-1969) - військовий діяч, генерал-хорунжий Армії УНР.

⁷⁷ Нізієнко Олександр (1894-1965) - військовий діяч. Начальник відділу штабу 8-го Катеринославського Коша Дієвої армії УНР, у складі якого у квітні 1919 р. був інтернований у Румунії, 1919 р. - штаб-старшина для доручень командувача Дієвої армії УНР, 1920 р. - начальник штабу 4-ї бригади 2-ї дивізії Армії УНР, підполковник Армії УНР.

⁷⁸ Хліборобська артіль - сільськогосподарський виробничий кооператив.

⁷⁹ Імовірно, Поплавський Василь - полковник Армії УНР. Учасник Другого Зимового походу у складі Бессарабської групи (відділ Йосипа Пшоника).

⁸⁰ Ямполь - нині місто у Вінницькій області.

⁸¹ Цей запис зроблено чорним олівцем у лівому верхньому куті листа.

Таємно.

Вельмишановний пане Міністре.

Згідно наказу Ради міністрів про моє призначення Керуючим Болгарським Посольством, яке Ви мені закомунікували за ч. 348 від 25/XI м[инулого] р[оку] я в присутності п. Юрисконсульта Міністерства З[акордонних] С[прав] склав відповідний акт про прийом прав Болгарського Посольства і вступ до виконання нових обов'язків. Одержавши потім розпорядження Міністерства з приводу архівів Посольства і організації допомоги збігцям, я рішив персонально одвідати Софію для того, аби на місці самому залагодити деякі найбільш важливі питання.

Завданням моєї поїздки до Софії я собі ставив слідуєчих 4 справи: 1) Офіціальне представлення своїх вірительних грамот і персональне знайомство з Болгарським Урядом, 2) орієнтація в політичних настроях Болгарії і російської еміграції, 3) НАЛАГОДЖЕННЯ ДІЛОВИХ СПРАВ посольства і 4) орієнтація в положенню українських збігців і намічення шляхів і засобів допомоги їм.

1) До Софії я прибув 6-го березня і там довідався, що Прем'єр-міністр Стамбулійський⁸² вже повідомив Легацію⁸³ нашу про те, що він негайно прийме мене, як тільки я приїду до Софії. Але, на превеликий жаль, на тім самім тижню, коли я приїхав до Софії, туди-ж прибула і антантська репараційна Комісія, яка має завданням вияснити, що повинна зробити Болгарія в загальному відшкодуванню руйни, нанесеної війною П[ан] Міністр не дуже то поспішав допомогою цій Комісії розпочати свою працю і кажуть, що навмисне припинив всі офіційні прийоми у себе, виїхавши з Софії до свого маєтку. Так-що тільки 10-го березоля і то за виняток для всіх, хто бажав його на цьому тижні бачити, П[ан] Міністр Стамбулійський прийняв мене офіційно в помешканню Ради Міністрів. З долучаємої до цього докладу стенограми моєї розмови з п. Стамбулійським видно, з якою прихильністю цей найбільш видатний діяч сучасної Болгарії ставиться до Української справи. Він прийняв мої вірительні грамоти і обіцяв нам ту допомогу нашій праці в Болгарії, яку зараз Болгарський Уряд має можливість нам дати.

Того ж дня я представився Керуючому Міністерством З[акордонних] С[прав] Радеву⁸⁴, з яким, як це видно з долучаємої записі нашої бесіди, я також мав довгу і цікаву розмову.

Крім цих 2-х осіб я склав візити Голові Болгарського Парламенту Ботеву⁸⁵, а також Дипломатичним Представникам в Польщі, Румунії і Чехословачії. Всі перелічені особи персонально відповіли мені на мої візити, завітавши до мене до готелю, де я мешкав, чи після мого від'їзду - до Легації.

⁸² Стамбулійський (Стамболійський) Александр (1879-1923) - болгарський державний діяч. 1919-1923 рр. - прем'єр-міністр Болгарії.

⁸³ Легація - дипломатичне представництво.

⁸⁴ Радев Сімеон (1879-1967) - болгарський державний діяч, дипломат, історик, журналіст. 1920-1921 - посол Болгарії в Нідерландах, 1921-1923 рр. - керуючий Міністерством закордонних справ, оскільки прем'єр-міністр А. Стамболійський був одночасно міністром закордонних справ.

⁸⁵ Ботев Александр - болгарський державний діяч. 1920-1921, 1923 рр. - голова звичайних Народних зборів Болгарії.

Серед тих здобутків, які дав мій подорож до Софії, я повинен зауважити перш всього на те, що прийом, мені оказаний, був дуже ввічливий, а в Стамбулійського, навіть, і щирий. Його Уряд, аби наші умови хоч трохи змінилися на краще, готовий був визнати УНР цілком офіційно і де-юре. Тепер же поки що він послідовно визнаватиме нас де-факто. Треба також звернути увагу на повну неусвідомленість як Болгарського Уряду, так і громадянства про положення Української справи і загальну ситуацію на Україні. Дякуючи цьому, мені кожен розмову доводилось починати з інформаційних відомостей про те, що уявляє з себе У.Н.Р. і її Уряд, яке його правне відношення до України. З другого боку, серед болгарів взагалі під впливом росіян широке розповсюдження має думка, що найкращим засобом побороти всеросійський хаос являється Федеративна організація нової Росії. Розуміючи федерацію в Європейському змісті, вони не можуть собі уявити розумних і ґрунтовних причин, чому українці ведуть ворожу політику відносно федеративних планів росіян. Знову і це питання мені доводилося освітлювати у всіх своїх бесідах і треба сказати, що мої аргументи дуже легко засвоювалися бесідниками і скажемо, Стамбулійський досить рішучо і твердо визнає наше право на державність і незалежність при сучасних відношеннях до нас росіян всіх толків і партій. При першій своїй візиті я не найшов можливим і тактовним настоювати на аудієнції у Царя, але в другий раз, коли я туди поїду на більш довгий протяг часу, я певен, що цю аудієнцію матиму, і тим самим прихильне відношення Болгарії до нас ще більш зміцниться.

Мій приїзд і моя репрезентація Уряду Болгарському, а також дипломатичним Представникам нарobili великого шуму серед політичного світу Софії і особливо серед росіян, які до цього часу лічать Болгарію і Сербію своєю відчиною⁸⁶. Вони мудрують все над питанням, чого власне я приїздив і вигадують всякі дурниці. Певне, що для них той прихильний і майже офіційний прийом, який зробив мені Болгарський Уряд, велика неприємність. Але в Болгарії їм доведеться примиритися з нашою акцією, бо умови і обставини для них складаються тут все більш-більш мало сприяючі.

Сучасна ситуація в Болгарії склалася як результат, з одного боку, нещасливого кінця війни для неї, а також ще більш того важкого мирового договору, який її підписати примушено було в Севрі⁸⁷. Це для болгарів явилось великою несподіванкою, бо вони зараз же після встановлення перемир'я рішуче і щиро змінили свою орієнтацію, віддавши себе цілком на волю Антанти. Тим часом по мировому договору від них забрали Фракію⁸⁸ з Одрином⁸⁹, не давши Болгарії виходу до Егейського моря, Болгарську частину Македонії⁹⁰ і т. и. Крім того, Болгарії доводиться ж взяти участь у виплаті видатків на відшкодування і репарацію

⁸⁶ Відчина - вотчина.

⁸⁷ Севрський мирний договір - міжнародний акт, підписаний 10 серпня 1920 р. в Севрі (поблизу Парижа) державами-переможницями в Першій світовій війні із султанським урядом Османської імперії. Але, ймовірно, К. Мацієвич помилився, оскільки Болгарія підписала з країнами-переможницями договір в Нейї (поблизу Парижа) 27 листопада 1919 р.

⁸⁸ Фракія (Тракія) - історична область, що займає частину Балканського півострова, від північного узбережжя Егейського моря і Пропонтиду до Дунаю.

розруйнованих війною місцевостів, яка далеко перевищує платіжні можливості Країни. В кінці кінців Болгарія принижена, скривджена, залишилась одна без всякої допомоги якої то небудь великої держави. Це все відбилося в політичному життю Болгарії зараз після мирової Конференції⁹¹ в двох головних напрямках: з одного боку, всі політичні партії, які до цього часу вели провід політичному і державному життю Болгарії, більш-менш рішуче збанкрутували в громадській і особливо народній opinio, одні через свої зв'язки з Германією, другі через попередні військові невдачі і треті через невдалу мирову політику. Це все сприяло в великій мірі зросту політичного впливу і значіння тієї нової політичної формації, на чолі якої стояв сучасний прем'єр Болгарії, а тепер майже її диктатор. З другого боку, оставлена всіма Болгарія під впливом тих надій, які по всьому світі покладались на акцію Колчака⁹² і Денікіна, знову підпала під вплив росіян і своїх русофілів. Болгарії здавалося, що тільки єдина і могутня Росія може запобігти її лихові і допомогти її зменшити ті кривди, які причинили її сусіди і Держави Антанти.

Спинимось спочатку на першому наслідкові останнього політичного розвитку Болгарії, а іменно на народженню і зміцненню режиму Стамбулійського. В деяких відношеннях появлення Стамбулійського у влади і його возвищення нагадує в деякій мірі те, що мало місце в Румунії відносно ген[ерала] Авереску. Як я вже казав, всі головні партії згубили свій авторитет. Народні маси зневірилися в своїх постійних проводирях, а зростаюча дорожнеча, економічний занепад і розрухи після війни давали сприяючий ґрунт для всякої політичної демагогії.

В таких точнісіньких умовах в Угорщині вибухнув своєрідний большевизм Бела Куна⁹³. Те саме чекало б і Болгарію, аби вона не була такою суто хліборобською країною і аби в неї не склалася [до] війни хліборобська організація⁹⁴ на чолі з Стамбулійським. Він під загрозою смертної кари змагався проти участі Болгарії в війні і весь час її сидів у в'язниці. Цілком зрозуміло, що в таких умовах, в яких опинилась Болгарія після Мирової Конференції, Стамбулійський зі своєю хліборобською партією явивсь єдиним неопороченим кандидатом на владу. Положення його було дуже важким. Молода партія, без інтелігенції, без вихованих і опитних політиків повинна була організувати владу в розруйнованому краю при загальній гострій опозиції всіх політичних груп, при все зростаючому поширенню комуністичної партії, яка знаходиться в зв'язку з Москвою, взяла на себе тягар державного керма і треба тепер признати, що виконала свої державні обов'язки з великим поспіхом⁹⁵. Перед нею перш всього стояло завдання скріпити порядок і спокій в країні і Стамбулійський залізною рукою добився цього, не відступаючи перед самими суворими

⁹¹ Йдеться про Паризьку мирну конференцію 1919-1920 рр.

⁹² *Колчак Олександр* (1874-1920) - російський військовий і державний діяч, адмірал, полярний дослідник. Керівник Білого руху в Сибіру.

⁹³ *Бела Кун* (1886-1938) - угорський політик-комуніст єврейського походження. Лідер Угорської Радянської Республіки (1919), нарком закордонних і військових справ.

⁹⁴ Йдеться про Болгарський землеробський народний союз.

⁹⁵ Поспіх - успіх.

мірами розправи зі страйками і всякими іншими заворушеннями. Всякий раз, коли вони повставали, на поміч Стамбулійському приходили його вірні «селяки»⁹⁶, які готові були по першому його приказу розправитися з непокірними. Перед політиканствующою інтелігенцією хліборобами було поставлено ясно і одверто ділему: або йти на службу до нової влади, залишивши всякі свої лозунги, або бути викинутими зовсім з політичного життя. Їм говорилося прямо, що вони довели країну своїм правлінням майже до загибелі і тепер вони повинні безоглядно слухатися тих, хто хоче її урятувати. Рішення це провадилось остільки систематично, що було багато випадків, коли непокірну політичну інтелігенцію відправлялось на громадські примусові роботи. Не даром то старі політичні партії Болгарії охрестили Стамбулійського большевиком.

В зовнішній політиці було прийнято відразу позицію примирення з тим сучасним становищем, яке утворилось для Болгарії мировою Конференцією. Одне головне завдання було лише поставлене і на ньому сконцентрував всі свої сили новий Уряд - це одержання виходу до Егейського моря. Во всьому останньому Уряд рішив триматися мирної добросусідської політики з тим, аби мати розв'язаними руки для будівничої праці у себе дома. І ніде правди діти, в цьому напрямкові Урядові пощастило осягти дуже багато. Країна має гарний транспорт, промисловість її почала оживати, валюта падає [не] так катастрофічно, як в других країнах, дорожнеча життя не дає так гостро себе почувати, внутрішній порядок і спокій суть забезпечені по всій країні і населення має можливість і охоту до продуктивної мирної праці. Після тих гірких переживань, які дали по чергово германофільство, антантофільство, болгари побачили, що їхня єдина надія - це їх власні сили, сили свого народу, тому зараз дуже ослабли їхні звичайні нахили до тої чи іншої орієнтації. Вони наче зачинились в собі, не довіряючи чужоземцям, хто б вони не були.

В загальних рисах таке відношення переважної більшості сучасного активного громадянства розповсюджується і на росіян. За часів Денікіна і Колчака, а також під впливом образи від мирної Конференції, коли Болгарія готова була чіплятися хоч за соломинку, в неї був почав зріст русофільства. Але це як прийшло випадково, то також швидко сплило. Болгари зрозуміли, що Росія дуже довго ніякої допомоги нікому не зможе дати, що навпаки, вона сама її потребує, а російські емігранти, які великим натовпом прибули до Болгарії, своїм високомірством, презрінням до Болгар ще більше зменшали їх симпатії до росіян. Покладали вони були надії також на російську дипломатичну за допомогу в справі поліпшення відношень з Сербями. Росіяни, як це водиться, надавали всяких обіцянок, але з цього нічого не вийшло. І тепер Болгари досить іронічно відносяться до російських претензій: «вони хочуть і тепер опікувати нас, але ми давно вирости з такого віку», казав мені один з Болгарських діячів. В час мого перебування в Софії Міністерством Війни був виданий наказ про те, аби військові росіяни скинули форму під загрозою арешту. Політичні впливи росіян збереглися серед таких громадських організацій, як всеслов'янське дружество⁹⁷, на чолі якого стоять тепер майже

⁹⁶ «Селяки» - члени Болгарського землеробського народного союзу.

⁹⁷ Всеслов'янське дружество (болг. Славянско дружество) - благодійне товариство, яке опікувалося російськими біженцями на початку 20-х рр. XX ст., забезпечувало їх тимчасовими паспортами (посвідченнями особи), надавало житло, допомогу пораненим. Очолював товариство Стефан Бобчев.

анахроністичні фігури, як наприклад Бобчев⁹⁸. Серед урядових організацій впливи збереглися в Міністерстві З[акордонних] С[прав]. Офіційна Російська Місія⁹⁹ під головуванням Петряєва¹⁰⁰ особливим впливом і повагою не користуються, антантські представники її досить одверто ігнорують. Серед російських приватних громадських організацій найбільшу роль відіграють дві: Російський Червоний Хрест¹⁰¹, який керує справою допомоги збігцям і веде одверту ворожу протиукраїнську політику, відмовляючи українським збігцям, коли вони мають український паспорт, в куску хліба і примушуючи брати паспорта російські. Другою організацією «Російське об'єднання»¹⁰², яке провадить агітаційну працю і видає газету «Россия»¹⁰³. Напрямок цієї організації більш-менш поміркований взагалі, але інколи він приймає одверто чорносотенний характер. Окрім цього, Росіяни мають багато всяких культурного й економічного характеру організацій¹⁰⁴, розпочали промислову і торговельну працю і т. и. Почувається великий вплив їх в справі театральній. Але того впливу і значіння, на що вказує Міністерство в своєму листі ч. 1299/1356 від 8 [?] росіяни не мають. Відомости Міністерства маю одержані від наших збігців, які відчували на собі політику Рос[ійського] Чер[воного] Хр[еста], і тому малювали становище справ Болгарії з політичного боку не відповідаючими дійсності. Ні, росіяни в Болгарії зараз нашої справі в урядових колах не мають сили пошкодити.

І цей здобуток Болгарії залежить не тільки через те, що Росія згубила там свій вплив, але і тому що Болгари починають знову більш прихильно ставитися до української справи. За часів Гетьманату відношення було офіційним, державним, але мало свідомим. Великою послугою тут було те, що визнання нас Болгарією дало імпульс для політичного трактування нашої справи. Воно не припинялось потім весь час і треба сказати, що в великій пригоді тут нам стали росіяни, які весь час вели проти [нас] ворожу акцію і тим весь час підтримували інтерес до України. Аби наша Місія замість внутрішньої ворожнечі, вміло використала це становище, то відношення болгар до нас зараз було-б краще. Тепер вони, зрозумівши

⁹⁸ *Бобчев Стефан* (1853-1940) - болгарський письменник, громадсько-політичний діяч. З 1902 р. - професор Софійського ун-ту, 1911 р. - міністр народної освіти, 1912-1913 рр. - посол Болгарії в Росії. Голова Слов'янського товариства.

⁹⁹ Йдеться про дипломатичне представництво Збройних Сил Півдня Росії.

¹⁰⁰ *Петряєв Олександр* (1874-1933) - російський дипломат. 1920-1922 рр. - дипломатичний представник Уряду Збройних Сил Півдня Росії. Один з ініціаторів створення Російсько-Болгарського культурно-благодійного комітету.

¹⁰¹ Російський Червоний Хрест (Російське товариство Червоного Хреста, РТЧХ) - благодійна громадська організація, створена в Росії в 1867 р. під назвою «Общество попечения о раненых и больных воинах». 1879 р. перейменоване на Російське товариство Червоного Хреста. З 1918 р. поряд з радянським діяло й емігрантське товариство - РТЧХ (стара організація). Уповноваженим РТЧХ в Болгарії був Л. фон Фельдман, його заступником - генерал В. Нікольський.

¹⁰² 7 Російське об'єднання - ймовірно, «Общество единения русских в Болгарии», що було створене восени 1920 р. Керівники - Р. Моллов та А. Янішевський. Мета товариства - об'єднання російських емігрантів, надання їм моральної та матеріальної допомоги. Видавало в Софії газету «Россия».

¹⁰³ «Россия» - газета, друкований орган «Общества единения русских в Болгарии». Виходила в Софії у 1920-1921 р. (до березня). Видавець - В. Іловайський.

¹⁰⁴ Найбільш відомі - Всероссийский Земский Союз, Всероссийский Союз Городов, Центральный Объединенный Общественный Комитет, Союз русских агрономов в Болгарии, Русско-болгарский культурно-благотворительный комитет.

слабість Росії, можливість скорішого відродження України, досить рішуче виявляють свої політичні симпатії до нас. Ще краще це видно в діловій сфері, до якої я зараз і перехожу.

3) Один з головних завдань ділового характеру в своїй поїздки до Софії я поставив собі порядкування справ Посольства. Треба сказати, що приїзд п. Храпка¹⁰⁵ і його розмови не досить обережні з деякими представниками Болгарського громадянства, а особливо зовсім необережні балачки п.п. Налісника¹⁰⁶ і Лаврика¹⁰⁷ про остаточне розв'язання і ліквідацію Болгарського Посольства, свідомі інтриги деяких наших українців проти п. Драгомирецького¹⁰⁸, утворили для нашої Легації дуже неприємне, хитке положення. Їм дуже вміло зкористувалися Росіяни, які всю справу освітлили в тому напрямкові, що взагалі Уряд У.Н.Р. ліквідується. Трохи допомогли тут Моркотуновці¹⁰⁹. Діло дійшло до того, Антантська репараційна Комісія хотіла реквізувати помешкання нашої Легації, одержавши відомости, що її вже не існує. Своїми заходами перед Болгарським Урядом і Міністерством Закордонних Справ особливо я розвіяв всі ці чутки, але був повинен надіслати офіційне повідомлення, що Легація не припиняла своєї праці, що помешкання її знаходиться там, де і було раніш і, що моїм Представником зостається п. Драгомирецький. Познайомившись з діловодством і Консульським Відділом я констатував, що в середньому на місяць канцелярії Посольства доводиться випускати 100-120 входячих паперів і 10-15 паспортів. Взагалі праця офіційно-ділового характеру не переважає сили одного чоловіка. Діловодство ведеться в порядку і тому я, як весь архів, так і всі діла залишив в Софії, лічучи тимчасово зайвим переводити їх до Букарешту. Поки що я не бачив в цьому ніякої негайної потреби, а вражіння це зробило на Софійську опінію для нас не вигідне. В другий свій приїзд до Софії, коли я матиму можливість там пробути час довший, як цей раз, то я займусь цими справами більш уважно.

Одночасно з цим довелося залагодити, а також розпочати деякі справи по отриманню до нашої розпорядимости ріжного державного майна. З долучаємих до цього додатків (див. дод. IV), що річ тут іде про великий державний інтерес, а іменно: 1) забрання до наших рук земельного участку на Дунаю в м. Свіщові¹¹⁰ з 3 цистернами для нафти, будинками і іншим майном. Справа ця, дякуючи енергії п. Драгомирецького, як це видно з

---

¹⁰⁵ *Храпка Іван* - дипломат, юрист-консулт Посольства УНР в Австрії, дипломатичний кур'єр. Влітку 1920 р. був відряджений МЗС УНР до Софії для ліквідації справ та погашення боргу Посольства УНР в Софії.

¹⁰⁶ *Налісник Юліан* - військовий, дипломат, адвокат. 1919-1921 рр. - аташе Посольства УНР в Болгарії. Автор спогадів про Українське посольство в Болгарії.

¹⁰⁷ *Лаврик Микола* - дипломат, аташе Посольства УНР в Болгарії.

¹⁰⁸ *Драгомирецький Василь* - керуючий Посольством УНР в Болгарії, 1920-1921 рр. - дипломатичний агент УНР в Болгарії.

¹⁰⁹ Моркотунівці - члени та прихильники русофільського Українського національного комітету в Болгарії О. Вишневецький, О. Сахно-Устимович, О. Сливинський і Ф. Шульга. Очолював Комітет відомий масон Сергій Моркотун (1893-1971). У 1918 рр. - секретар гетьмана П. Скоропадського, 1919 р. - учасник переговорів з П. Врангелем, 1920 інтригував проти дипломатичного агента УНР в Болгарії В. Драгомирецького, 1922 р. вів переговори з головою Раднаркому УСРР Х. Раковським.

¹¹⁰ Свіщов (Свіштов) - місто і порт на Дунаї (навпроти рум. міста Зімніча) в Болгарії, нині на території Великотирновської області.

долучаємих контрактів майже цілком залагоджена і п. Драгомирецький вже виїхав для передачі участку і майна по описі новому, нашому вже орендарю. 2) Одержання від Болгарського Уряду грошей за перевозку Болгарських грузів Дунайським пароходством. В цій справі п. Драгомирецький подав протест, щоби нікому цих грошей, окрім України, не платили, а я заявив претензію на ці гроші від імені У.Н.Р. Сподіваємося їх одержати. 3) Розплата за конфісковане Болгарами військоове майно, яке під час війни направлялося до Сербії і належало Дунайському Пароходству. Готуємо в цій справі спеціальний меморіал, який матиме успіх, бо Болгарам вигідніше з нами розплатитися, ніж з Росіянами. Справа вимагає великого секрету. 4) Одіbrane до нашої розпорядимости 2 пароплавів і 5 бірж. В цій справі збираються матеріали і виясняються шляхи, яким нам варто скористуватися для того, аби одержати до своїх рук це майно.

Коли пощастить ці всі справи довести до бажаного кінця, а це не так буде трудно, бо Болгари цілком на нашій стороні, то до рук нашого Уряду можуть поступити досить значні суми, якими можна скористуватися для дальшої нашої праці. Своєчасно я буду повідомляти про хід всіх наших заходів в цих справах.

4) Згідно доручення Міністерства, я також звернув увагу на справу наших збігців. Дійсно зараз в Болгарії перебуває велика кількість Українців, як військових, так і цивільних, прибувших сюди головним чином після евакуації Криму. Серед них налічується до 500 повстанців¹¹¹, які евакуювалися разом з Врангелівською армією. Точну реєстрацію наших збігців ще не переведено, але по різних відомостях, правда не перевірено, можна лічити загальну їх кількість до 2.000 чоловік. Весь цей натовп людей належить до різних класів і верств нашого населення, бо є серед них чимало наших власників, заможних селян, представників інтелігенції, але переважну більшість уявляють з себе бувші козаки і мобілізовані до Врангелівської армії повстанці і просто селяни. Всі вони після евакуації Криму тікали від большевиків не як українці, не маючи українських паспортів і тільки дехто встиг їх виправити¹¹² в Царгороді і в Софії. Всі вони довгий час перебували під впливом тих політичних настроїв, які утворилися відносно Української справи в Криму, і тому певної національної і державної свідомости в них годі шукати. Мені на протязі мого перебування в Софії довелося бачити і говорити з десятками цих людей, але за невеликим винятком, я серед них не зустрів таких певних і свідомих борців за нашу справу, як скажемо тих, які знаходяться у нас в таборах в Румунії. Я не хотів би запідозрювати цих людей, але мені здається і я таке одержав вражіння, що Українці вони до того часу, поки сподіваються від цього мати більш користи ніж від російського підданства. А так як наші Посольства в Царгороді і Софії не мають абсолютно ніяких грошей, то допомоги від Українців наші збігці ніякої не мають. Російські установи в допомозі, як я вже казав вище, рішучо відмовляють, навіть в куску хліба тим, хто має український паспорт.

¹¹¹ З Криму разом з «Русской Армией» П. Врангеля евакуювалося близько 2 тис. українських повстанців на чолі з отаманами Ангелом, Гелевим, О. Реківим, Уренюком, Чорною Хмарою, Д. Гулаєм, Федорченком та іншими. Частина з них прибула до Болгарії з Константинополя.

¹¹² виправити - отримати.

Правне положення наших збігів в Болгарії нічим не відрізняється від Росіян. Вони також мають право вільного перебування в Болгарії, вільного руху, і, коли знаходять де-небудь собі працю, при запомозі¹¹³ Легації їм видаються дарові¹¹⁴ картки на проїзд по залізницям. Роботу в Болгарії, порівнюючи, знайти не трудно. На нових залізницях, на заводах, в хліборобстві і т. и. багато збігців вже таки і пристроїлися. Тому, познайомившись з положенням справи на місці, а також знаючи, як неохоче і Румунія і Польща приймають до себе нові партії збігців, а до дому на Україну їм ходу нема, бо до большевиків вони іти не хочуть, встановив таку лінію поведінки і організації цієї справи в Болгарії. Тих людей, які свідомі, патріоти і діячі наших повстань ми постараємось переправити до наших таборів в Румунію. А там далі і до Польщі. Всім же останнім я рішуче наказав залишатися там, куди їх закинула доля, шукати заробітку і чекати, поки ми матимем територію. Людей 1-ї категорії дуже не багато, мабуть не більше 100-150 чоловік, про першу групу з них на чолі з полковником Філоновичем¹¹⁵, ми вже робимо тут заходи. Що ж стосується до всієї останньої маси збігців, то вони, на мій погляд, повинні залишитися в Болгарії і там якось улаштувати своє життя. Взглядно¹¹⁶ тих потреб, які пред'являють збігці, їх можна поділити на дві групи: ті, що тільки прибувають до краю і вимагають притулку, харчів і якоїсь першої допомоги, і ті, що вже обжились на нових місцях і повинні вже самі про себе подбати. Відповідно цих двох категорій і державна допомога збігцям повинна йти по двом напрямкам: забезпечити ново прибуваючих, або хорих ф тим часом згубивши працю помешканням і харчами на Ілька день і організація всіх останніх збігців на ґрунті трудової самопомоги. Перше завдання моє виключило благодійний характер і найкращою інституцією для його виконання повинно лічити місцевий Відділ Червоного Хреста. Тому я по згоді з Болгарським Урядом відчинив цей відділ, призначивши тимчасовий Комітет у складі п.п. Леонтовича¹¹⁷, проф. Лучева і Драгомирецького. Цьому комітету я асигнував на початок його діяльності 3000 леїв левів п. Драгомирецькому пощастило виклопотати для притулку бараки на 100-120 чоловік, також матеріал для ремонту їх, які вже робиться самими збігцями; від Болгарського і Американського червоних Хрестів є надія одержати постійну допомогу і тому я сподіваюся, що ця справа може лічитися більш-менш залагодженою. Тепер все залежить від енергії і праці Комітету, який повинен придбати собі симпатії серед Болгарського громадянства і Представників міжнародних благодійних товариств. Далеко трудніша справа з організацією другого завдання, але як видно з долучаємої тут докладної

¹¹³ при запомозі - при допомозі, за допомогою.

¹¹⁴ дарові - безкоштовні.

¹¹⁵ *Філонович Василь* (1894-1987) - полковник Армії УНР. Наприкінці 1920 р. евакуювався до Константинополя, звідти на початку 1921 р. переїхав до Болгарії, а наприкінці 1922 р. - до Чехословаччини. У 1921-1922 рр. - організатор і керівник низки українських організацій в Болгарії.

¹¹⁶ взглядно - з огляду.

¹¹⁷ *Леонтович Володимир* (1866-1933) - український громадсько-політичний діяч, письменник, юрист, міністр земельних прав Української Держави, за часів Директорії УНР - уповноважений Українського товариства Червоного Хреста в Одесі. У 1919 р. емігрував до Болгарії, згодом - до Німеччини та Чехословаччини.

записки п. Шульги¹¹⁸ (див. дод. 5) і тут нам пощастило натрапити на правдивий на мою думку шлях. Ніяких грошей і ніяких урядових сил не вистачить, коли цю працю провадити, як це мені запропонувало Міністерство урядовим шляхом. тут є єдиний правдивий шлях - в самодіяльності самих збігців, і коли вони це сам зрозуміли, зорганізувавшись в товариство допомоги збігцям. Це товариство має перевести в життя такі завдання: 1) реєстрацію збігців і організацію на місцях біженецьких комітетів, 2) допомогу по відшуканню праці, 3) організацію трудових майстерень і артілів і 4) видачу грошових позичок на ґрунті кредитового кооперативу. На 2-х бесідах, які я мав з виборними Представниками свого Товариства я умовився з ними, що вся організація буде збудована по принципу і уставу кредитового кооперативу, що всі збігці, які мають користуватися допомогою товариства платитимуть в його касу членські внески і що постараюся виклопотати їм позичку від Уряду в 60.000 румунських леїв - /вони просять 200.000 левів/. Якщо Міністерство асигнує мені цю суму, то я сподіваюсь, що справа допомоги збігцям в Болгарії буде більш-менш задовольняюче улаштована.

В заключення дозволяю собі спинитися на справі упорядкування могили Драгоманова¹¹⁹, я персонально одвідав її і пересвідчився в тому, що так залишати її надалі неможливо. Треба зробити грати і поставити пам'ятник. Я звернувся до громадянства через часописі з закликом о допомоги Місії в цій справі, але гадаю, що й Міністерство теж могло-б допомогти в тій чи інший спосіб мене підперти, доручивши всім Місіям відчинити збір на цю справу, а також асигнувати яку-будь суму для цього.

На підставі всього вище наведеного я гадаю, щ наша праця в Болгарії може мати і поспіх і добрі наслідки для нашої справи взагалі. Певне не можна чекати від Болгарії особливо в сучасному її стані, якої будь-то великої користи, але не треба забувати того, що цей нарід майже самий міцний на Балканах, що він має велику будучину і тому зовсім нехтувати працею там не є для нас корисно.

Представляючи цей доклад, прошу Вас, Пане Міністре, о відповідні директиви щодо дальшої праці.

Уповноважений Міністр У.Н.Р. в Болгарському Королівстві проф.
К. МАЦІЄВИЧ

З оригіналом згідно:

В. о. Начальника Дипломатичного Відділу

*ЦДАВО, ф. 3696, оп. 2, спр. 308, арк. 51-57. Машинописна копія.
Опубліковано: Власенко В.М. До історії українсько-болгарських дипломатичних відносин (березень 1921 р.) // Сумська старовина. 2018. № LIII. С. 5-21.*

¹¹⁸ Шульга Федір - український громадсько-політичний діяч, лікар, дипломат. У 1918-1919 рр. - секретар, радник, керуючий Посольством УНР в Болгарії, 1921-1924 рр. - член «Общества единения русских в Болгарии».

¹¹⁹ Йдеться про відомого українського громадсько-політичного діяча Михайла Драгоманова, який у 1895 р. помер у Софії, де і похований.

№17

ЛИСТ А. НІКОВСЬКОГО К. МАЦІЄВИЧУ

14 квітня 1921 р.

Дорогий і щиро шановний Константине Адріановичу!

Пересилаю Вам офіційне доручення перевезти гроші уряду, дуже прошу Вас зважити наші мотиви:

Ні в якому разі не слід доручати перевезу грошей людині, котру можуть потрусити на кордоні і гроші забрати. Це буде чистий заріз нам усім, бо ждуть цих грошей всі і нікому не подарують пригоди з ними. Вас не будуть турбувати на кордоні і Ваш виїзд не може бути нічим загальмований, а тут дорогий кожний день, тому від імені [Вяч.] К-ча¹²⁰ і м-ра фінансів прошу Вас негайно гроші урядові привезти або зробити таку заміну Вашої іншою, щоб була абсолютно гарантія безпечної і скорої доставки грошей.

Сьогодні їду до Варшави без особливих надій на успіх.

Всього доброго

Ваш А[ндрій] Н[іковський]

З оригіналом згідно: Д. Вахнянин¹²¹.

ЦДАВО, ф. 3696, оп. 2, спр. 33, арк. 46. Рукописна копія. Бланк.

№18

ЛИСТ К. МАЦІЄВИЧА А. НІКОВСЬКОМУ

28 квітня 1921 р., м. Бухарест.

До пана міністра закордонних справ.

При моєму останньому листі до Вас я залучив копію повідомлення Секретаря нашого Посольства в Царьгороді, п. Приходько¹²², з якого видно, в якому надзвичайно важкому становищі опинилось наше дипломатичне представництво в Царьгороді за браком грошових засобів.

Кілька днів тому я одержав знову від п. Приходько листа, копію якого залучаю. Рахую за свій обов'язок звернути Вашу увагу на те безрадне становище Посольства в Царьгороді, про яке свідчать приведені в листі п. Приходько факти, що загрожують повній втраті нашого авторитету в Туреччині.

Голова Місії К. Мацієвич.

ЦДАВО, ф. 3696, оп. 2, спр. 97, арк. 56. Машинописний оригінал. Бланк.

¹²⁰ Ймовірно, В'ячеслав Костянтинович Прокопович (1881-1942) - державний діяч, публіцист, історик. 1920 - голова Ради Міністрів УНР.

¹²¹ Вахнянин Д. - співробітник МЗС УНР.

№19

ЛИСТ К. МАЦІЄВИЧА А. НІКОВСЬКОМУ

27 жовтня 1921 р., м. Бухарест.

*Цілком таємно!**Високоповажний П[ане] Міністре!*

В своєму останньому докладі відносно фінансового становища Дипломатичної Місії в Румунії від 4 липня ч. 2658 я доводив до Вашого відома, а також і Прем'єр-Міністра, що воно уявляється надзвичайно важким і що без допомоги зовні Місія далі не може існувати.

В названому докладі я також звертав увагу Уряду на можливі фінансові ресурси, якими могли б скористуватися як Місія, так і Уряд для поліпшення свого становища. З того часу виявилось, що надії на ці ресурси не здійснилися по ріжним причинам. Так, продаж віденських набоїв Румунському Уряду не міг відбутися через те, що цих набоїв фактично не було в розпорядженню наших установ, а Румунське Міністерство Війни, довідавшись о те, згоджувалось їх взяти не за готівку, як ми вимагали, а «на рахунок України». В виплаті грошей за кулемети одмовлено через те, що вони залічені були румунським Міністерством Війни як військова здобича. Нарешті, справа з отриманням грошей за цукор, реквізований у кооперативу «Україна», теж мало шансів на позитивне розрішення, бо розпочавши переговори з большевиками, Румунський Уряд не має ніяких приводів виплачувати які то будь суми Українським організаціям готівкою, маючи намір перекласти їх на загальні розрахунки з Росією і Україною.

Таким чином, Місія залишилась при тих коштах, які у неї зостались і які вона могла одержати позичково від адм[ірал]а Остроградського. Дякуючи їм, вона мала можливість проіснувати ще 4 місяці сама і виплатити поверх 200 т[исяч] леїв організації ген[ерала] Гулого¹²³.

Але тепер виявилось, що далі таке існування стає все більш і більш неможливим.

Місія не виплатила утримання Голові Місії¹²⁴ і Шефу військової Секції¹²⁵ за 6 місяців, а останні - своїм співробітникам за 3, і не має ніяких надій добути потрібні кошти як для виплати цих боргів, так і для виплачування видатків по Місії в майбутньому. Положення обгострюється ще й тим, що Місія має вже і приватні борги негайного строку. Ті гроші, які знаходяться в розпорядженню адм[ірал]а Остроградського, потрібні йому для його організації, а окрім того, відносно них завжди може поступити протест з боку «Русько-Дунайського пароходства» про повернення їх йому¹²⁶.

¹²² Приходько Василь - дипломат. 1919-1921 рр. - секретар Посольства УНР в Туреччині.

¹²³ Гулий-Гуленко Андрій (1886-1929) - військовий діяч, отаман, генерал-хорунжий Армії УНР. У жовтні-листопаді 1921 р. - командир Бессарабської повстанської групи у Другому Зимовому поході Армії УНР.

¹²⁴ Йдеться про Костя Мацієвича.

¹²⁵ Йдеться про Сергія Дельвіга.

¹²⁶ Останнє речення в цьому абзаці підкреслено з позначкою N[ota] B[ene] збоку.

Єдиний і можливий ресурс - депо процентових паперів, як це вже давно відомо Місії, не може бути повернутим на забезпечення її видатків, бо повинен піти на задоволення більш негайних і важливих вимог Уряду. Тому я зовсім не передбачаю, знаючи фактично фінансове становище Уряду взагалі, ніякої можливості дальнішого існування Місії. Вести справу в борг з тим, аби і тут утворити ситуацію аналогічну тій, що мається в Царгороді, на мою думку, буде ще більш шкідливим, як повільне і постійне зліквідування Місії в тому виді, як вона існувала досі.

По офіруванню¹²⁷ справи з сучасним складом співробітників Місії, а також і з представниками місцевого Українського громадянства, я уявляю це зліквідування Місії в такий спосіб. В першу чергу залишають працю в Місії з виплатою їм боргів ген[ерал] Дельвіг і д-р Міхальський¹²⁸, завідуючий бюро преси, які мають на увазі, залишившись в Румунії, шукати собі праці в приватних підприємствах.

Тим часом в інтересах нашої справи і надіях на можливе поліпшення її, краще було б їх не звільняти, так само як і всіх інших співробітників, а дати їм довгосрочну відпустку з тим, аби обов'язки ген[ерала] Дельвіга було покладено на адм[істратора] Осроградського.

В другу чергу, через місяць або через 1,5 на таких умовах вибули б з Місії її голова проф. Мацієвич і секретарі Місії п[ани] Трепке і Геркен з тим, аби обов'язки Голови Місії були покладені теж на адм[істратора] Осроградського. Секретарство в тих зменшених розмірах, які були б потрібні, могло б виконуватися ким-небудь з громадян, а почасти допомагав би завідуючий консульським відділом, який міг би залишитися при Осроградському. Я маю на увазі нашого постійного співробітника п. Коломака¹²⁹.

Таким чином, без усякого галасу, спокійно і тихо діяльність Місії була б зведена до виконання консульських обов'язків, деякого представництва з одночасною можливістю розгорнення її в попередньому масштабі, аби для цього склалися сприяючі умови. Так як організація адм[істратора] Осроградського має деякі кошти, а консульська служба сама може себе оплачувати, то існування Місії було б забезпечено і не вимагало від Уряду ніяких видатків.

Але цей план є можливий тільки при умові, коли значну частину сучасних обов'язків Місії - захист нашого громадянства і збігців, можливу їм допомогу, пропаганду національної справи, працю в пресі і т. и. перебере на себе якась громадська інституція.

Такою інституцією, на мою думку, повинен бути Український громадський комітет, до закладання якого Місія зараз і приступає, призначаючи в самому ближчому часі його установчі збори. До участі в цьому комітетові закликаються всі українські громадяни без ріжниць політичних переконань і поглядів, національності і т. и. Приймуть в ньому участь також і представники наших інтернованих і збігців. Статут цього комітету ми офіційно затвердимо і він матиме всі права громадської і благодійної інституції.

---

¹²⁷ Офірування - жертвування.

¹²⁸ Йдеться про Дениса Маєр-Михальського.

¹²⁹ Коломак Петро - співробітник НДМ УНР в Румунії.

Сподіваюсь, що напрямок праці комітету ми зможемо дати такий, котрий відповідатиме політиці нашого Державного Центру і інтересам У.Н.Р.

Завданнями цього комітету мусить бути піклування долею наших збігців і інтернованих, захист їх матеріальних і моральних інтересів, організація культурно-просвітної і кооперативної діяльності, підтримування зв'язків з Румунським громадянством і пропаганда серед нього ідей Української державності і т. и. Як незалежна громадська і в більшій своїй частині і благодійна інституція, комітет може сподіватися на грошову допомогу окремих осіб, споріднених організацій, використовуючи для добування коштів вистави, концерти, зібрання пожертв і взагалі такі заходи, які зовсім не відповідають можливостям Місії.

Але найбільше значення може мати цей Комітет в політичному відношенню.

В загальному своєму докладі я цілком одверто і рішуче вияснив положення нашої Місії при сучасних умовах з боку офіційного його становища і офіційних зносин. Без впливової підтримки якоїсь держави, на що ми зараз, на великий жаль, сподіватися не можемо, справа У.Н.Р. в зв'язку з дальнішими переговорами Румунії з більшовиками мусить тут занепадати. Але це зовсім не означає того, що справа Української державності і незалежності тут не має ґрунту. Навпаки, ця ідея користується дуже великою повагою серед ріжних Румунських кол і праця в цьому напрямкові має і надалі всі шанси на поспіх і гарні здобутки.

Таким чином, коли офіційна праця нашого представництва буде обмежена лише формальною і невидною діяльністю, Громадський комітет¹³⁰, користуючись правами легальної установи, може розвинути широку акцію підтримки ідеї нашої державності в напрямкові У.Н.Р. А так як він, по нашій думці, сконсолідує в собі на ґрунті просвітньої, культурної і економічної роботи всі живі сили, то тим самим може припинитися руйнацька діяльність таких наших груп, як хліборобсько-гетьманська¹³¹, моркотунівська і т. и.

На нашу думку, аби аналогічні Комітети зорганізувалися скрізь і потім при допомозі Уряду з'єдналися в загальний центр, який би ввійшов в зв'язки і зносини з Нансеном¹³², то цім би в значній мірі оздоровили б наше емігрантське життя і змогли б використати в найкращій спосіб перебування наших громадян за кордоном.

Дуже можливо, що при тій політичній ситуації, яка зараз утворилася для нашої справи, коли майже вся Європа почала переговори з більшовиками і підготовляється ґрунт для загального їх, як це показала Брюссельська конференція¹³³, визнання, значній частині нашої еміграції довгий час доведеться перебувати за кордоном. А це перебування з кожним місяцем ставатиме важчим, бо коштів, як у Державного Центру, так і у самих

¹³⁰ Йдеться про майбутній Громадсько-допомоговий комітет української еміграції в Румунії, що почав функціонувати з вересня 1923 р.

¹³¹ Йдеться про Союз українських хліборобів в Бухаресті. Його лідери - Петро Новицький та Андрій Білопільський.

¹³² *Нансен Фрїтвоф* (1861-1930) - норвезький мандрівник, громадський діяч. Верховний комісар Ліги Націй у справах біженців. Лауреат Нобелівської премії миру 1922 р.

¹³³ Брюссельська конференція, що відбулася 6-8 жовтня 1921 р. за участю 15 країн Європи, Китаю та Японії, а також Міжнародного товариства Червоного Хреста й Американської організації допомоги (ARA). Мотив скликання - допомога голодуючим в Росії.

громадян не прибуватиме, а буде зменшуватися. Тому тільки ставши на ґрунт самопомогі і економічної організації можна сподіватися якось поліпшити становище нашої еміграції, яка все ще покладає надії на матеріальну і грошову допомогу Уряду, який сам не має і не може мати при сучасних умовах певних ресурсів.

Переходячи тепер до фінансового боку справи ліквідації Місії, я повинен зауважити, що вона не може бути переведеною без допомоги Уряду. Як я вже зазначав, Місія наша в останні місяці, не маючи своїх коштів і не одержуючи допомоги Уряду, повинна була в значній частині жити в борг. Ці борги при ліквідації треба заплатити, аби уникнути тих неприємностей, що мають місце в Царгороді і тим самим зберегти престиж нашої справи тут. З другого боку, згідно законам У.Н.Р. повинно бути виплачено заштатну допомогу звільняємим урядовцям в розмірі місячного утримання.

В загальній своїй сумі Місія повинна для законмірної ліквідації виплатити такі кошти:

1) Борги приватнім особам і Рум. Установам	74.750 л.
2) Борги членам Місії за минулі місяці	67.753
3) Заштатне утримання членам Місії	31.106
Разом треба виплатити	173.609

Пропонуючи вище наведений плян ліквідації нашої місії в Румунії і заміни її наміченими організаціями, прошу Вас, п[ане] Міністре, провести в законом встановленому порядку такі постанови:

1) Доручити Голові Місії або кому иньшому по уповноваженню Уряду перевести реформу нашої Місії в Румунії, передавши всі її справи адм[іралу] Остроградському і зорганізувавши громадський Комітет для захисту наших збігців і інтернованих.

2) Асигнувати для цього 173.609 румунських леїв.

Докладаючи про це, я ще раз підкреслюю негайність справи, бо переговори з большевиками йдуть швидким темпом і ми можемо зовсім несподівано постати перед фактом Румунсько-большевицького договору і всіх його наслідків.

Голова Місії У.Н.Р. в Румунії Професор К. Мацієвич.

Резолюція: По розпоряд[женню] п. М[іністр]а на негайне виконання (до 1-ої год. дня 8.ХІ.) /Підпис/.

Резолюція: *Через тяжкий і безвиглядний стан держ[явної] скарбниці доводиться перевести реформу Рум[унської] Міс[ії] п[ан] голова Місії має оповістити співробітникам: 1) закриття Місії на деякий час з тим, що [нрзб] уряду спів-кам будуть виплачені при першій спроможності, 2) що всі вони вважаються в довготерміновій відпустці з держ[явної] служби без утримання. Передачу справ місії в порядку "т[имчасово] в[иконуючого] о[бов'язки]" адм[іралу] Остроградському зробити тоді, як прийде для цього краща пора. Організація Гром[адського] К-ту потрібна. Асигнування перевести Д[епартаменту] З[акордонних] С[прав] звичайним порядком, принаймні признавши право місії на цю суму (173 т[исяч] леїв). Андр[ій] Ніковський. 7/ХІ 1921.*

ЦДАВО, ф. 3696, оп. 2, спр. 259, арк. 91-93зв. Машинописний оригінал.

№20

ТЕЛЕГРАМА К. МАЦІЄВИЧА А. НІКОВСЬКОМУ

[? жовтня] 1921 р.

Міністру закордонних справ УНР А. В. Ніковському.

Прошу дати розпоряджень негайно ЛЕБІДЬ-ЮРЧИКУ¹³⁴ нам виплатити 250 [тисяч] леїв для покриття видатків, які не терплять строку, а саме: помешкання, борги, платня урядовцям, без чого змушений ліквідувати Місію. Прошу негайно відповідних інструкцій.

*Мацієвич.**ЦДАВО, ф. 3696, оп. 2, спр. 53, арк. 9. Машинописна копія.*

№21

ЛИСТ А. НІКОВСЬКОГО К. МАЦІЄВИЧУ

16 листопада 1921 р., м. Тарнів.
Букарешт
Українська Місія
Мацієвичу

Посольство в Софії ліквідується із-за важкого фінансового державного становища. Прошу повідомити, чи Ви згодні, чи зручно з політичних мотивів взяти Вам догляд справ представництва в Софії?

Ч. 3065 16/XI

*Ніковський.**ЦДАВО, ф. 3696, оп. 2, спр. 25, арк. 254. Рукопис. Оригінал.*

---

1. Горбатюк М. Листи Андрія Ніковського до Симона Петлюри (1920-1921 рр.) // Пам'ятки: археографічний щорічник. Київ, 2010. Т. 11. С. 68-101.

2. Євген Чикаленко, Андрій Ніковський. Листування. 1908-1921 роки / Упоряд.: Н. Миронець, Ю. Середенко, І. Старовойтенко; вст. Ст. Ю. Середенко, І. Старовойтенко. Київ, 2010. 448 с.

3. Власенко В. М. До історії українсько-болгарських дипломатичних відносин (березень 1921 р.) // Сумська старовина. 2018. № LIII. С. 5-21.

4. Власенко В. Невідомі листи Костя Мацієвича до Симона Петлюри 1920 р. // Пам'ятки: археографічний щорічник. Київ, 2008. Т. 9. С. 83-110.

5. Власенко В. Листи Костя Мацієвича до Симона Петлюри 1921 р. // Український історик. Нью-Йорк; Київ; Львів; Острого; Торонто; Париж, 2009. Т. XLVI. № 1-4 (181-184). С. 303-333.

6. Листи Костя Мацієвича до Симона Петлюри (1920-1923 рр.) / Упоряд., вступ. стаття та коментарі В. Власенка. Суми: ФОП Наталуха А. С., 2009. 128 с.

---

¹³⁴ *Лебідь-Юрчик Харитон* (1877-1945) - економіст. 1917-1921 рр. - директор департаменту державної скарбниці, заступник міністра фінансів УНР, доцент Українського державного університету у Кам'янці-Подільському, згодом - на еміграції у Польщі.

7. Ніковський Андрій Васильович // Матвієнко В., Головченко В. Історія української дипломатії XX століття у постатях. Київ, 2001. С. 98-103.
8. Ніковський Андрій Васильович // Табачник Д. В. Українська дипломатія: нариси історії. 1917-1990 рр. Київ: Либідь, 2006. С. 352-384.
9. Горбатюк М. В. Діяльність А. Ніковського на посаді міністра закордонних справ УНР в уряді В. Прокоповича (26 травня - 14 жовтня 1920 р.) // Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. Серія: Історія. 2007. Вип. 12. С. 37-43.
10. Матвієнко В. М., Головченко В. І. Ніковський Андрій Васильович // Україна в міжнародних відносинах. Енцикл. словник-довідник. Вип. 6. Біографічна частина: Н-Я / Відп. ред. М.М. Варварцев. Київ, 2016. С. 24-27.
11. Мацієвич Кость Андріанович // Матвієнко В., Головченко В. Історія української дипломатії XX століття у постатях. Київ, 2001. С. 78-82.
12. Власенко В. Агроном і дипломат. Штрихи до біографії Костя Мацієвича // Політика і час. К., 2002. № 10. С. 78-86.
13. Єпик Л. І. Костянтин Андріанович Мацієвич - науковець, дипломат, громадсько-політичний діяч // Український історичний журнал. 2007. №1. С. 125-135.
14. Власенко В. Корифей громадської агрономії і дипломат // Дипломатична та консульська служба у вимірі особистості. Київ, 2016. С. 192-208.
15. Власенко В. М. Кость Мацієвич - вчений-агроном і дипломат // Зовнішні справи. 2017. № 6. С. 32-35.

References

1. Horbatiuk M. Lysty Andriia Nikovskoho do Symona Petliury (1920-1921 rr.) // Pamiatky: arkhеohrafichnyi shchorichnyk. Kyiv, 2010. T. 11. S. 68-101.
2. Yevhen Chykalenko, Andrii Nikovskyi. Lystuvannia. 1908-1921 roky / Uporiad.: N. Myronets, Yu. Seredenko, I. Starovoitenko; vst. St. Yu. Seredenko, I. Starovitenko. Kyiv, 2010. 448 s.
3. Vlasenko V. M. Do istorii ukrainsko-bolharskykh dyplomatychnykh vidnosyn (berezen 1921 r.) // Sumska starovyna. 2018. № LIII. S. 5-21.
4. Vlasenko V. Nevidomi lysty Kostia Matsiievycha do Symona Petliury 1920 r. // Pamiatky: arkhеohrafichnyi shchorichnyk. Kyiv, 2008. T. 9. S. 83-110.
5. Vlasenko V. Lysty Kostia Matsiievycha do Symona Petliury 1921 r. // Ukrainskyi istoryk. Niu-York; Kyiv; Lviv; Ostroh; Toronto; Paryzh, 2009. T. XLVI. № 1-4 (181-184). S. 303-333.
6. Lysty Kostia Matsiievycha do Symona Petliury (1920-1923 rr.) / Uporiad., vstup. stattia ta komentari V. Vlasenka. Sumy: FOP Natalukha A. S., 2009. 128 s.
7. Nikovskyi Andrii Vasylovych // Matviienko V., Holovchenko V. Istorii ukrainskoi dyplomatii KhKh stolittia u postatiakh. Kyiv, 2001. S. 98-103.
8. Nikovskyi Andrii Vasylovych // Tabachnyk D. V. Ukrainska dyplomatiia: narysy istorii. 1917-1990 rr. Kyiv: Lybid, 2006. S. 352-384.
9. Horbatiuk M. V. Diialnist A. Nikovskoho na posadi ministra zakordonnykh sprav UNR v uriadi V. Prokopovycha (26 travnia - 14 zhovtnia 1920 r.) // Naukovi zapysky [Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho]. Serii: Istorii. 2007. Vyp. 12. S. 37-43.
10. Matviienko V. M., Holovchenko V. I. Nikovskyi Andrii Vasylovych // Ukraina v mizhnarodnykh vidnosynakh. Entsykl. slovnyk-dovidnyk. Vyp. 6. Biohrafichna chastyna: N-Ia / Vidp. red. M.M. Varvartsev. Kyiv, 2016. S. 24-27.
11. Matsiievych Kost Andriianovych // Matviienko V., Holovchenko V. Istorii ukrainskoi dyplomatii XX stolittia u postatiakh. Kyiv, 2001. S. 78-82.
12. Vlasenko V. Ahronom i dyplomat. Shtrykhy do biohrafii Kostia Matsiievycha // Polityka i chas. K., 2002. № 10. S. 78-86.
13. Yepyk L. I. Kostiantyn Andrianovych Matsiievych - naukovec, dyplomat, hromadsko-politychnyi diach // Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. 2007. №1. S. 125-135.
14. Vlasenko V. Koryfei hromadskoi ahronomii i dyplomat // Dyplomatychna ta konsulska sluzhba u vymiri osobystosti. Kyiv, 2016. S. 192-208.
15. Vlasenko V. M. Kost Matsiievych - vchenyi-ahronom i dyplomat // Zovnishni spravy. 2017. № 6. С. 32-35.

Vlasenko V. M.

PhD (History), Associate Professor (Ukraine), Sumy State University. ScopusAuthor ID: 563-3026-3000, ResearcherID: P-3350-2017, ORCID: 0000-0003-2220-2239.

TO EPISTOLARY BY KOST' MATSIYEVYCH AND ANDRIY NIKOVSKY IN 1920-1921

In the published documents (18 letters and 3 telegrams), which are kept in the fund 3696 «The Ministry of Foreign Affairs of the Ukrainian People's Republic, 1918-1924» in the Central state archive of highest authorities and management of Ukraine, the information is provided about the activities of Ukrainian diplomats Kost' Matsiyevych and Andriy Nikovsky. At that time the first one headed the Ministry of Foreign Affairs of the Ukrainian People's Republic, the latter was the head of the UPR extraordinary diplomatic mission in Romania.

The documents cover the period from April 7, 1920 to November 21, 1921. The sender of 13 letters and 2 telegrams is Kost' Matsiyevych while the author of 5 letters and 1 telegram is Andriy Nikovsky. The documents concern a wide range of foreign policy issues on the eve and during the first year of the UPR government's immigration. The most important problems mentioned there include the following items: financing the activities of the UPR government, the Ukrainian delegation at the Prague Peace Conference, the Ukrainian embassy in Turkey, the UPR extraordinary diplomatic mission in Romania, the UPR military mission in Romania; the return of prisoners of war; World War I disabled persons and refugees; negotiations about the joint actions of the UPR army and Wrangel's "Russian army" against the Bolsheviks; the imposition of the UPR embassy in Bulgaria governor's duties on Kost' Matsiyevych; the development of relations with Bulgaria, Poland and Romania, the review of the political and social-economic situation in those countries; the issue of the UPR's joining the League of Nations, discussing the Ukrainian issue in the League of Nations; the supply of arms and ammunition to Ukraine; the implementation of the cultural diplomacy; ensuring the tour of the Ukrainian republican choir's headed by O. Koshits; providing the organizational and financial support for the Bessarabian group during the second winter military campaign of the UPR army; termination of the UPR diplomatic mission in Romania activities and its functions transfer to the Civilian assistance of Ukrainian immigration committee.

Key words: *Bulgaria, Kost' Matsiyevych, the UPR extraordinary diplomatic mission in Romania, Andriy Nikovsky, Romania, Ukrainian People's Republic.*